

Hospodárenie mladej Bratislavčanky v rokoch 1944-1949: príjmy, výdavky, ceny, štruktúra potreby a stratégia zaobchádzania s peniazmi – prípadová štúdia

ZBYŠEK ŠUSTEK

Slovenská numizmatická spoločnosť pri SAV, poštový priečinok 103, 814 99 Bratislava, e-mail: zbysek.sustek@savba.sk

Úvod

Štúdium dejín cien a miezd predstavuje neoddeliteľnú súčasť numizmatického bádania. Umožňuje hlbšie pochopiť hospodárske a spoločenské vzťahy v minulosti a prehlbuje plasticnosť obrazu o spôsobe života našich predkov. Poznatky o cenách a mzdách v dávnejšej minulosti majú prevažne útržkovitý a náhodný charakter (BEZDĚKA, 1960a, 1960b; PETRÝL 1960; NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ 1964; SZWAGRZYK 1990; TOK 1980; VOIGT 1994). Staršie údaje sú často vágne a ťažko interpretovateľné. Ich porovnateľnosť je obmedzená úplne inou technológiou a materiálnou podstatou porovnávaných tovarov, ich trvácnosťou a úžitkovou hodnotou, ako aj pracovnou náročnosťou a náplňou odmeňovaných činností. A to aj vtedy, ak sú označované tým istým alebo významovo blízkym slovom. Dokonca iba v 100 rokoch starom ilustrovanom obchodnom katalógu (ANONYM 1914) len s ťažkosťami nájdeme tovar, o ktorom možno povedať, že sa za tú dobu nezmenil. Zdrojom ťažkostí, resp. nejednoznačností, je často aj prevod dobových mier na súčasné. Smerom do súčasnosti naopak prudko pribúdajú údaje z účtovných zápisov, obchodných zmlúv, úradných správ, rozličných mzdových alebo cenových predpisov (HERUCOVÁ 1993, s. 24 – 27), štatistických ročeniek (ANONYM 1985), dennej tlače a pod. Rastie porovnateľnosť údajov so súčasným stavom. Neraz sú aj systematicky usporiadané alebo analyzované (POŠVÁŘ 1971). Existujú aj pokusy vyjadriť dávnejšie mzdové a cenové relácie v súčasných peniazoch (EYBL 2005).

Naopak len zriedka máme k dispozícii dlhodobejšie a presne robené záznamy o príjmoch a výdavkoch jednotlivcov. Mnoho ľudí totiž neprikladá ich robeniu väčší význam alebo urobené záznamy pre ne rýchlo strácajú aktuálnosť. Preto ich dlhšie neuchovávajú. Dochované záznamy tohto charakteru však majú rôznu informačnú hodnotu, danú štýlom života ich tvorcov a dôslednosťou pri ich zápise.

Cieľom tohto príspevku je rozbor ojedinelo podrobných zápisov, ktoré si v rokoch 1944 až 1949 viedla denne o svojich nákupoch neznáma mladá žena, ktorá sa v júli 1946 usadila v Bratislave (Obr. 1 - 3). Jej denník zachránil v 80. rokoch 20. storočia v zberni starého papiera na rohu Mickiewiczovej ulice a ulice 29. augusta v Bratislave Josef Semerád, pôvodom z Brna, dnes už nežijúca svojská postava Obchodnej ulice. V zberni trávil veľa času hľadaním starých pohľadníc, zaujímavých kníh, časopisov a rozličných zberateľských kuriozít. Autor ho od menovaného získal darom.

Denník umožňuje pozoruhodne podrobne nahliadnuť do štruktúry príjmov a nákupov jeho majiteľky. Vypovedá o jej spoločenskom postavení, stratégii hospodárenia s peniazmi, štýle a podmienkach života v historicky zlomových obdobiach posledných mesiacov vojnovej Slovenskej republiky a prvých štyroch povojnových rokov. Zároveň poskytuje čiastkové informácie o vývoji cien a zásobovania, resp. poskytuje individuálnu reflexiu skutočností známych na všeobecnej úrovni.

Profil pisateľkinej osobnosti

Denník neobsahuje nijaké explicitné údaje o osobe jeho majiteľky. Napriek tomu krátke, spravidla jednoslovné alebo skratkovité poznámky pri niektorých položkách, ojedinelo roztrúsené po celom denníku (Obr. 3), ako aj samotná štruktúra nákupov umožňujú pomerne presne zostaviť profil tejto ženy.

Pochádzala z obce Pruské na strednom Považí a volala sa asi Gizela (rozlíšenie svojich príjmov od príjmov svojho partnera tesne po svadbe – Obr. 2). Jej rodičia patrili zrejme do vzdelanejšej a bohatšej vrstvy obyvateľov obce (dar otcovi – plniace pero, lyžiarske čapice, pomerne vysoká finančná pomoc otca na zariadenie domácnosti), ale možno mali aj nejaké hospodárstvo (kúpa gumenej zástery pre mamu). Z datovania príspevku na večierok k 10. výročiu maturity vyplýva (Obr. 2), že v októbri 1944, keď svoj denník začala písať, mala 23-24 rokov a stredoškolské vzdelanie. Nevedno však, akého zamerania. Časový odstup medzi maturitou a začiatkom písania denníka, nadpriemerný základný plat v roku 1944, ako aj záznamy o príležitostných odmenách za účasť na kolaudáciách alebo vstupné na prednášku v rámci „akademikov“ v období 1946-1949 naznačujú, že mohla mať vysokoškolské vzdelanie. Slovo „akademikov“ však môže znamenať aj to, že bola absolventkou obchodnej akadémie.

Bola praktikujúca katolíčka. Mala silné väzby na rodičov a ďalších príbuzných – babku, tetu, strýkov a predovšetkým ďalšiu ženu, najskôr sestru, ktorej sa niekedy za vojny narodila dcéra (zápisy o kúpe šatôčok, zvlášť početné zápisy o daroch či nákupoch pre túto osobu). Menej často v denníku vystupujú aj ďalšie ženské mená, azda priateľiek, ale s viditeľne odstupňovanou hierarchiou.

V októbri 1944 nastúpila, na tú dobu veľmi dobre platená, pravdepodobne kancelárske miesto. Podľa naznačenia pôvodu odmeny (od p. závod.) pri ukončení pracovného pomeru išlo najskôr o nejakú tovareň v okolí Pruského. Záznamy o nákladoch na bývanie ukazujú, že v tom čase nebývala u rodičov. Niekoľko údajov o cenách lístkov na vlak, ako aj o prepitnom šoférovi zasa naznačuje, že sa jej pracovisko nachádzalo neďaleko Pruského (Ladce, Dubnica, Považská Bystrica, Trenčianska Teplá, podľa záznamu o návšteve múzea mohlo ísť aj o Trenčín) a že ju domov možno občas zviezlo služobné auto. Toto miesto opustila v apríli 1945 s vysokým odstupným.

Koncom vojny nadväzovala kontakty s nemeckými vojakmi, vrátane dôstojníkov SS. Príležitosť jej k tomu ponúkala nemecká poddôstojnícka škola umiestnená v kaštieli v Pruskom (ŠKVARO et al. 2007, s. 20). O jej stykoch s vojakmi svedčia zápisy viacerých adries nemeckej poľnej pošty alebo domácich adries mužov v Nemecku a Rakúsku (Obr. 2). S jedným možno mala hlbší vzťah (poznámka pri adrese Mein Putzike – skomolené ľudové der Putzig = cukríček, miláčik). Tento vzťah formou korešpondencie možno pretrval 1-2 roky (zápis odoslania listu do Nemecka v roku 1945, časté nákupy trojkorunových známok, t. j. vtedajšieho výplatného do zahraničia – BACHRATÝ, osobná informácia).

V júni 1946 nastúpila do nejakého významnejšieho úradu v Bratislave. Dve poznámky o zbierke na dar povereníkovi (Obr. 3) naznačujú, že to bolo nejaké poverenie. Skratka názvu oddelenia V/2 a záznamy odmien za kolaudácie a „technických“ a „rekonštrukčných“ príplatkov naznačujú, že išlo najskôr o Poverenie techniky (neskôr z neho bolo vyčlenené Poverenie výstavby), prípadne Poverenie dopravy. Zápisy o odosielaní výplatných listín naznačujú, že pracovala ako účtovníčka, no výkon účtovníckych prác nevyučuje prevažu odbornej technickej náplne práce (zodpovedá tomu aj kúpa príručky Elektrizácia).

Po príchode do Bratislavy sa pravdepodobne ubytovala v nejakom internáte či penzióne v strede Bratislavy (azda v ženskom domove

4. III.	plniace pero (tatičko)	380-	9. III.	1x električka	2.50
	20 modrých obľok	4-		zaborné balíka	21-
	1 balvaci papier	1-	10. III.	1 anémka	5-
	1 kniha "Kreutzerova sonata"	70-		1x električka	2.50
5. III.				zab. balík	2-
	Kultúrny šivrot	5-	13. III.	ne dar p. pover.	10-
	60 dkg cukru	9.40	14. III.	služka	20-
6. III.			15. III.	cesta	97-
	1 chlieb	5-	18. III.	električka	5.50
	3 m gumeny	4.50		1 karta	2.40
7. III.				1 anémka	1.20
	1 kaviaren metropolka	14-		5 " a 2.40	12-
8. III.				2 spicovky na balík	1.20
	1 syzdliv	5-		1 náprava taška žoška	450-
	2 listky do knie	26-		servitky	12-
	1 kartička na topánky	18-			
	1 poplatok za balík	2-			
	1x električka	2.50			
	1/2 kg pomaranče	15-			

25. VI.	cesta Pruské	107-	<u>Jul</u>	
	10 ročné maturitné schôdky	500-	Plat žiska	2856-
27. VI.			výkonná "	1980-
	Cesta Bratislava	107-	drehotné "	900-
	snopce na koberec	57.30		5.736-
	gumové sčítare	96-	Plat žoška	5.013-
	skladací pohárik	29.60		10.749-
	1 lievik	15-	<u>Výdavky.</u>	
	syto	6.80	Byt za Jul	700-
	1 strik hadlo na ugorky	5-	strava na jún	500-
	flaška	10-	trolybus	130-
	štipce na prádlo	15-		
	semiačky + uhorky	24.50	cesta Pruské a späť	52.14-
	telegram/ svadobný	25-		320-
	4 šálky a 16.40	66-		

Obr. 3. Spôsob vedenia záznamov o príjmoch a výdavkoch a ukážky drobných poznámok umožňujúcich identifikovať niektoré údaje o osobe pisateľky denníka - vľavo hore poznámka o večierku k výročiu maturity, vpravo hore - poznámka o zbierke na dar pánovi povereníkovi, vľavo dole pravdepodobné meno pisateľky denníka

Charitas na Heydukovej ulici), kde sa aj stravovala (zahrnutie nájomného a stravy do jedinej položky) a do práce mohla dochádzať peši (len ojedinelé kúpy lístkov na mestskú dopravu). V máji 1947 si našla samostatný a spočiatku aj lacnejší podnájom ako ďalšie ubytovanie, pravdepodobne ďalej od stredu mesta. To sa prejavilo pravidelným cestovaním mestskou dopravou, resp. kupovaním mesačného lístka na trolejbus, ako aj častejšími nákupmi potravín.

Od roku 1946 mala vážnu známosť, ktorá sa v lete 1948 završila sobášom (zápis 3290 Kčs vyzbieraných kolegami na jej svadobný dar, zápis kúpy vína na pohostenie kolegov po svadbe). Po svadbe manželia bývali oddelené, ale Gizela intenzívne obstarávala nábytok a iné zariadenie pre budúcu spoločnú domácnosť. Financovala ich s pomocou otca (peňažné dary) a pôžičky od svojej sestry, ako aj s podporou nemocenskej pokladnice a uvoľnením viazaného vkladu. Pôžičku sestre pomerne rýchlo splácala. V lete 1949 začala registrovať aj manželove príjmy.

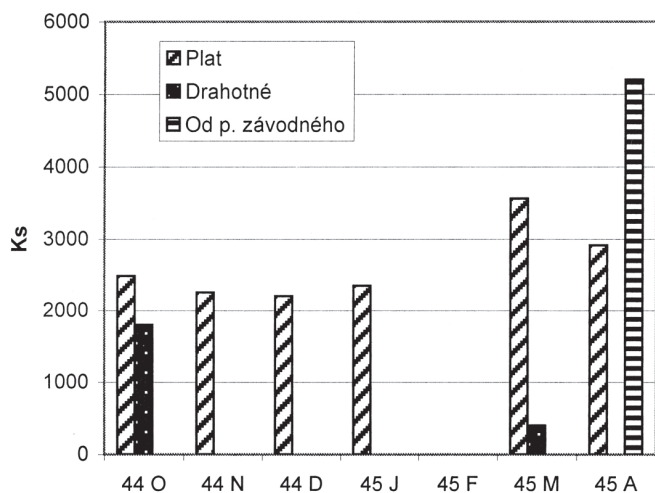
Od svojho príchodu do Bratislavy venovala veľa času nákupom, prevažne odevov a drobných predmetov, pre seba i príbuzných alebo svojho partnera. Rôzne nákupy robila takmer denne. Časť vecí zakúpených pre príbuzných a známych je v denníku výslovne označená ako dar konkrétnej osobe. Ostatné, neraz aj drahé predmety, zakúpené pre iné osoby si však pravdepodobne nechávala preplácať. V denníku o tom síce priame záznamy nie sú, ale súčet všetkých výdavkov prevyšuje jej príjmy natolko, že je zrejme, že nákupy pre iné osoby sama financovať nemohla. Po odrátaní týchto položiek sa jej platobná bilancia viac menej vyrovnáva.

Pravidelne navštevovala kiná, divadlá, občas aj výstavy a prednášky. Často nakupovala rôzne časopisy (Čas, Slovenský svet, Svet v obrazoch, Týždeň, Kultúrny život, Katolícke noviny, Život v obrazoch, Hospodár, Budovateľ). Občas chodila do kaviarne (Metropol), ale takmer vždy len s minimálnou útratou. Nefajčila, ale fajčenie tolerovala, resp. dokonca podporovala u svojho partnera (kúpa fajčiarskeho stolíka, darovanie nákladnej striebornej tabatierky a zapalovača). V druhej časti sledovaného obdobia navštevovala aj cirkevné podujatia a púte v Marianke, Šaštíne a Svätom Antone. Občas nakupovala knihy, prihlásila sa do kurzu francúzštiny, absolvovala kurz stenografie a zrejme sa chcela zoznámiť s maďarčinou (kúpa príručky) a prehliť si znalosti nemčiny (kúpa slovníka a gramatiky).

Alkoholické nápoje pila sporadicky, ale s ich prípadnou konzumáciou rátať pri kúpe vybavenia domácnosti (dve sady štamperlíkov, poháre na víno, pívová súprava).

Štruktúra záznamov

Gizela zaznamenávala všetky príjmy a aj najdrobnejšie útraty s presnosťou na 10, ojedinele na 5 halierov. Množstvo tovaru vo viacerých prípadoch neuvádza, ale pri častejšie nakupovanom tovare ho možno odvodiť z iných záznamov. Niektoré položky nie sú označené presným názvom (napr. karty – nejde o hracie karty, ale pohľadnice či korešpondenčné lístky), resp. ich presný význam sa dá zistiť až porovnaním s iným nákupom, s rovnakou cenou (Obr. 3). Tak isto pri nákupe potravín a ošatenia prevažne chýbajú údaje o tom, či boli zakúpené na lístky alebo na čiernom či voľnom trhu. V niektorých prípadoch (mlieko) sa to však dá rozlíšiť podľa cien.

Obr. 4. Zloženie Gizelíných príjmov v posledných šiestich mesiacoch 2. svetovej vojny

Položky výdavkov sú veľmi rôznorodé, ale sa dajú začleniť do nasledujúcich 12 skupín:

1. ubytovanie a závodné stravovanie (v prípade, ak obe položky nie sú v zápisoch oddelené),
2. bytové zariadenie (kuchynské potreby, drobné predmety, devocionálie, ozdoby),
3. energie (elektrina, uhlie, drevo),
4. stravovanie (nákupy potravín a závodné stravovanie, návštevy reštaurácií a kaviarní),
5. doprava (mestská doprava, cesty medzi Bratislavou a Pruským, ojedinelé cesty na pútnické a iné miesta),
6. ošatenie a obuv (bielizeň, vrchné ošatenie, topánky, látky a ušitie šiat, potreby na ich opravy, opravy pančúch topánok a tašiek, bižutéria a šperky),
7. hygiena (mydlo, kozmetika, drobné predmety, vybavenie domácej lekárničky, poplatky za lekárske ošetrovanie),
8. kultúra, vzdelanie a voľný čas (lístky na kultúrne a spoločenské podujatia, časopisy, knihy, poplatky za vzdelávacie kurzy),
9. spoločenské povinnosti voči príbuzným (dary, nákupy a vybavovanie opráv rôznych predmetov pre príbuzných),
10. spoločenské povinnosti voči cudzím osobám (dary, prepitné, dobročinnosť),
11. administratívne poplatky (kolky, tlačivá, legitimácie),
12. poštovné (korešpondencia a balíky, prevažne domov a z domu).

Tieto skupiny umožňujú výdavky vyhodnotiť na všeobecnejšej úrovni. Vzhľadom na odlišné spoločenské a hospodárske pomery sú obdobia október 1944 – apríl 1945 a 15. júl 1946 – 31. júl 1949 analyzované osobitne.

Ceny sú v texte uvádzané s presnosťou na dve desatinné miesta, len ak sa skutočne končia na halierové sumy. Inak sú uvedené kvôli prehľadnosti textu len ako celé čísla. Kvôli autenticite sú zachované niektoré nespisovné názvy tovaru, resp. nesprávne tvary týchto názvov.

Obdobie október 1944 – apríl 1945

Príjmy

Gizelin stály príjem sa pohyboval medzi 2200 až 2450 Sk (Obr. 4). Predstavoval teda vysoký nadpriemer platov bežného obyvateľstva v rokoch 1939-1945. Napríklad súkromný úradník v Tatra banke mal mesačne základný plat 1800 Ks, kvalifikovaný robotník 700 Ks, poľnohospodársky robotník 300 Ks (HALLON 2010). Gizela k tomu dostávala drahotný príplatok (v jej slovníku „drahoťák“) 400 Ks mesačne, vyplácaný približne na tri až štyri mesiace vopred. Gizela ho obdržala hneď v prvom mesiaci písania denníka, ktorý môže byť totožný aj s mesiacom jej nástupu do zamestnania (Obr. 4).

Bývanie a energie

Za samotnú izbu platila mesačne 320 až 350 Kčs. K tomu ešte platila za elektrinu 15 – 25 Ks a na kúrenie zakúpila aj 1 m³ dreva za 66 Ks a dvakrát 2 q uhlia po 110 Ks. Celkovo išlo o pomerne veľkú časť výdavkov (Obr. 5 a 6).

Zariadenie bytu

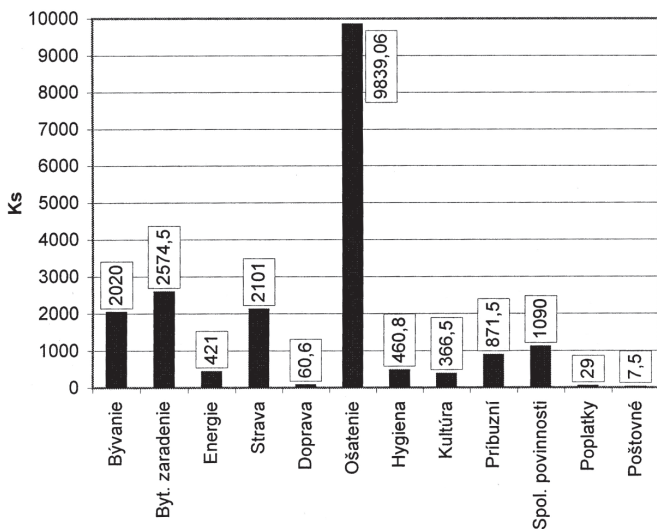
Na drobné potreby pre domácnosť, nevyhnutné pre život v podnájme, vydávala len malú časť peňazí (lyžičky 7-21 Ks, kefy 32 Ks, metla 5 Ks, misy 163 Ks, mlynček na kávu 83 Ks a otvárač na konzervy 5 Ks).

Stravovanie

Stravovanie predstavovalo pomerne malú časť výdavkov (Obr. 5 a 6), no druhú najčastejšiu skupinu nákupov (Obr. 12). Pozostávalo z raňajok, ktoré zrejme dostávala za cca 1,00-1,20 Ks od domácich a z obedov v závodnej jedálni po 9 Ks. Večere si pravdepodobne zabezpečovala nákupmi údenín (párky 4 kusy za 7,70, 11,20, 18 a 24 Ks, párky + tlačienka alebo párky + saláma po 6,50 Ks, 10 dkg salámy 4 alebo 8,50 Ks, klobáska 15 dkg 15 Ks, 2 nôžky debrecinky za 4 Ks, neupresnené väčšie množstvá 7 a 10 Ks, tlačienka 15 dkg 9,50 Ks), konzerv (očka krabica 14 Ks, ryby 16 Ks, sardinky 18,30 Ks, konzervy neuvedeného obsahu po 4,80 Ks), masla (1/4 kg 12 Ks), mlieka (po 22,50, 30,40 a 34 Ks), syrov (11 a 12 Ks, množstvo neuvedené), bryndze (10 dkg 4 Ks), rajčín a hlávkového šalátu (vo februári 1945, neuvedené množstvá za 21 a 8 Ks), vína (1 l za 40 Ks), pečiva (pišingre v neuvedených množstvách za 15 až 40 Ks), ako aj lahôdok (hrozienka 10 dkg 34,40 Ks, puding za 9,10 Ks, cukríky 4 krabice po 65,40 Ks).

Doprava

V tomto období cestovala iba ojedinele a to vlakom. Preto doprava predstavuje iba zanedbateľnú časť výdavkov (Obr. 5 a 6). Frekvenciou

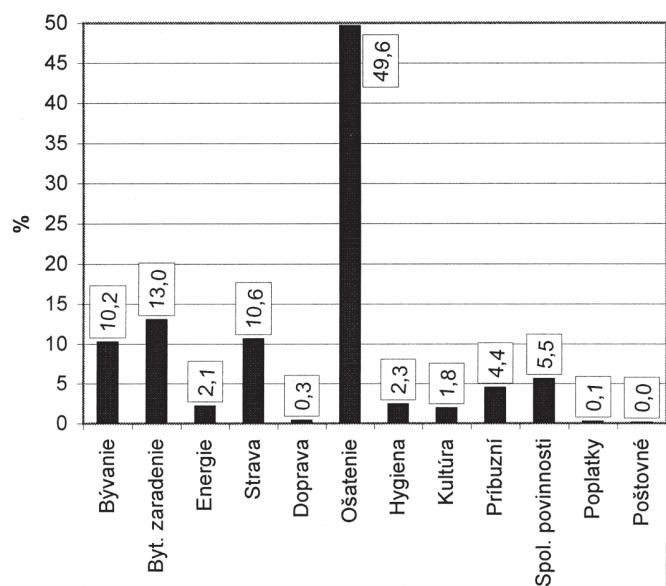

Obr. 5. Zloženie Gizeliných výdavkov v posledných šiestich mesiacoch 2. svetovej vojny v Ks

ide o štvrtú najčastejšiu skupinu výdavkov (Obr. 12). Nákup lístkov za 6, 8,80 a 2 Ks nasvedčuje, že išlo o cesty v najbližšom okolí domova alebo pracoviska. Záznamy o prepitnom šoferovi (celkom 9 platieb po 2, 3, 4, 5 alebo 10 Ks). Bez samotnej ceny dopravy naznačujú, že asi mala možnosť sa občas odviezť služobným autom, azda domov.

Ošatenie

Prevažnú časť príjmov (Obr. 5 a 6) vydávala za odevy (3 blúzky po cca 240 Ks, nepremokavý plášť 819 Ks, 2 sukne po 518,90 Ks, dvojce nohavičky po 40 a 79 Ks, dva svetre za 295 a 546,60 Ks, taška 872 Ks, topánky 530 Ks, turban 472 Ks, peňaženka 155 Ks, rukavice 170 Ks, papuče 70 Ks, niekoľko párov pančúch po 26, 35 a 46 Ks). Išlo o najčastejšiu skupinu nákupov (Obr. 12). Nákupy šatstva tvorili aj prevažnú časť darov príbuzným (pozri nižšie). Do tejto kategórie je zahrnuté aj kupovanie pomerne drahých predmetov s trvalou úžitkovou hodnotou (kufre, šperky - pozri nižšie), ktoré predstavovali skôr spôsob investovania peňazí.

Obr. 6. Zloženie Gizeliných výdavkov v posledných šiestich mesiacoch 2. svetovej vojny v percentách

Hygiena

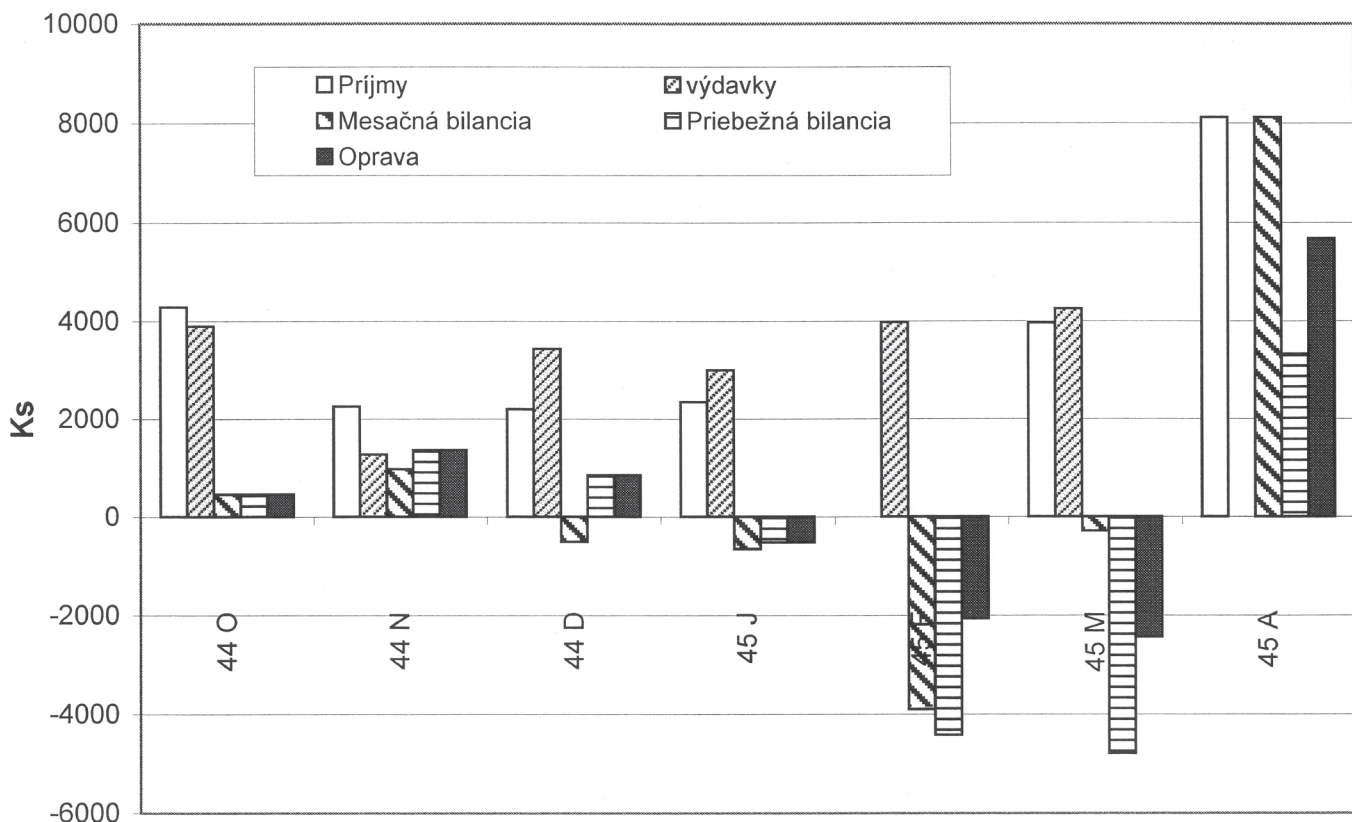
Výdavky na hygienu pozostávali iba z pravidelných návštev kaderníka (21 – 25 Ks) a dokupovania drobných potrieb (zubná pasta 8 Ks, voňavka 47 Ks, rúž 30 Ks, vata 5,5 Ks, pitralón 21 Ks). Celkovo predstavovala minimálnu časť výdavkov (Obr. 5, 6 a 12).

Kultúra a voľný čas

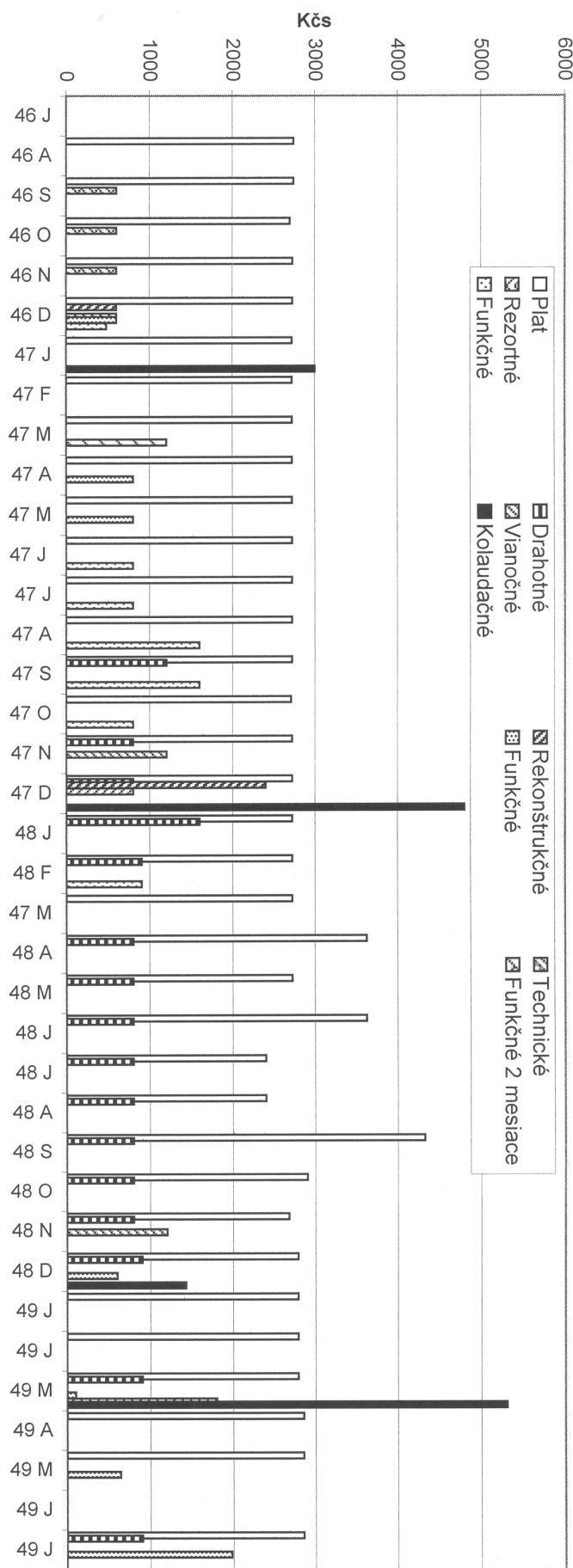
Táto oblasť výdavkov bola zanedbateľná (Obr. 5 a 6) a obmedzovala sa len na jednu návštevu múzea (11 Ks), koncertu (15 Ks) a tri návštevy kina, v dvojici alebo štvorici (1 lístok po 6,50 alebo 7,50 Ks), a kúpu dvoch kníh (90 a 150 Ks).

Spoločenské povinnosti

Táto oblasť tvorila menšiu časť výdavkov (Obr. 5 a 6), ale tretiu najčastejšiu skupinu (Obr. 12). Predstavovala najmä nákupy ošatenia pre mamu (zástera 71,80 Ks), otca (košeľa 210 Ks), sestrinu dcérku (ča-

Obr. 7. Gizelina platobná bilancia v období od októbra 1944 do apríla 1945

Obr. 8. Zloženie Gizeliných príjmov zo zamestnania od júla 1946 do júla 1949 (z rokov sú vedené len dve posledné číslce, mesiace sú označené prvým písmenom názvu mesiaca, z júna 1949 v denníku chýbajú záznamy o príjmoch)

pica 36 Ks, súpravička 39 Ks, šatôčky 87,50 Ks) a darčiekov pre sestru (puďrenka 125 Ks) a otca (strieborná retiazka 86 Ks, kravata 81 Ks).

Celková štruktúra výdavkov a platobná bilancia

Zápisy odrážajú dve psychologicky protichodné tendencie. Na jednej strane je zrejmé, že Gizela sa vedome pokúšala utrátiť všetky zarobené peniaze nákupom drahých (okrem vyššie uvedených odevov aj kufror za 832 Ks, hodinky za 1000 Ks, peňaženka za 155 Ks) alebo doslova prepychových predmetov (zlatý prsteň 2400 Ks, zlatá retiazka 905 Ks, strieborné retiazky po 48, 66 a 70 Ks). Okrem toho nákup niektorých potravín vo väčších množstvách naznačuje, že v prípade momentálnej dostupnosti nejakého tovaru si vytvárala zásoby, resp. hneď kúpila to, čo momentálne bolo k dispozícii.

V dôsledku toho jej z mesiaca na mesiac neostávali takmer žiadne úspory, resp. koncom sledovaného obdobia sa prepadla do pasíva, ktoré však rýchlo vyrovnala vďaka vysokému odstupnému (Obr. 7). Nie je vylúčené, že o jeho výplate vedela vopred a preto sa týmto spôsobom pokúšala ochrániť pred znehodnotením peňazí.

Na druhej strane je zo zápisov zrejme, že pretrvávala veľká dôvera ľudí k slovenskej mene a ochota uvedených hodnotných predmetov za slovenské peniaze predávať. Táto dôvera viditeľne trvala až do prechodu frontu cez západné Slovensko, čo ukazuje nákup zlatého prsteňa za 2400 Ks ešte v marci 1945. Absencia údajov o jeho hmotnosti a rýdzosti však nedovoľuje posúdiť, či išlo o regulárnu cenu alebo cenu čierneho trhu.

Zápisy zároveň odrážajú jasnú tendenciu k zdražovaniu tovarov a služieb a teda k poklesu hodnoty peňazí. Ukazuje to nárast nájomného za izbu z 320 na 330 a nakoniec na 350 Ks, poplatku za elektrinu z 15 Ks na 25 Ks mesačne alebo platieb za raňajky z 30 na 36 Ks mesačne. Zodpovedá to približne 13 % inflácii, ktorá bola charakteristická pre celé obdobie 1939-1945 a ktorú sčasti kompenzovali drahotné príplatky, prípadne iné pôžitky.

V Gizeliných nákupoch z tohto obdobia sa prejavuje aj ďalšia všeobecnejšia tendencia v zásobovacej situácii na Slovensku, a to výdaj prídelov cukru a múky obyvateľstvu na niekoľko mesiacov dopredu. Túto možnosť viditeľne využívala, hoci zrejme v tom čase nemala vlastnú kuchyňu a získané potraviny najskôr odovzdávala rodičom.

Zároveň z denníka vyplýva nanajvýš pozoruhodná skutočnosť, že v období krátko pred prechodom frontu bolo zásobovanie západného Slovenska na takej úrovni, že za dostupnú cenu bolo možné kúpiť čerstvé a hodnotné potraviny, ako napr. mäsiarske a údenárske výrobky s krátkou trvanlivosťou (párky, tlačienka) alebo skleníkovú zeleninu (rajčiny).

Zvláštnym úkazom bola výplata vysokej odmeny (Obr. 4) pri ukončení pracovného pomeru – celkom 5200 Ks vyplatených v troch dávkach, zrejme postupne odôvodňovaných Gizeliným nariadeným („pán závodný“). Celková suma predstavovala vlastne výplatu dvoch mesačných plátov vopred. V tomto momente sa však zápisky končia a nie je zrejme, ako Gizela vyplatené peniaze použila, resp. mohla použiť.

Po apríli 1945 v denníku nasleduje, žiaľ, vyše ročná prestávka. Preto v ňom chýbajú záznamy o tom, ako Gizelu zasiahlo kolkovanie peňazí v lete 1945, spojené s viazaním hotovostí presahujúcich 2000 Ks v bankovkách po 100, 500 a 1000 Ks, ako aj menová reforma z 31. októbra 1945, spojená s viazaním hotovostí v papierových platidlách nad 500 Ks/K. Z menovo historického i psychologického pohľadu by to bolo nanajvýš zaujímavé.

Obdobie 1946 -1949

Príjmy

Gizeline príjmy (Obr. 8) pozostávali zo základného platu 2721 Kčs, ktorý s malými odchýlkami v oboch smeroch dostávala po celé štyri roky. K tomu dostávala drahotný príplatok 800 Kčs, ojedinele 900 alebo 1200 Kčs. Pravidelne sa vyplácal v mesačných intervaloch v roku 1948, naopak v ďalších troch rokoch skôr sporadicky. Ďalej v nepravidelných intervaloch dostávala príplatky označené ako „rekonštrukčné“, „technické“, „rezortné“, „výkonové“, a zvláštne odmeny za kolaudácie, ako aj vianočné príplatky. Tieto odmeny sa vyplácali nepravidelne, niekedy však kumulované v jednom mesiaci, ale v rôznych dňoch. V takýchto prípadoch dosiahli až trojnásobok základného platu. Ojedinelými príjmami bola výhra na žreb (210 Kčs), dar od kolegov k svadbe (3290 Kčs), uvoľnený vklad (3000 Kčs), sociálna pomoc nemocenskej pokladnice (7168 Kčs) a opakované dary od otca na nábytok v celkovej sume 59 150 Kčs, vyplatený v niekoľkých sumách od septembra 1948 do mája 1949 (Obr. 9).

Ubytovanie

Približne 7 % životných nákladov predstavovalo ubytovanie (Obr. 10 a 11). Do novembra 1946 sú obe položky zahrnuté do jedinej sumy 1000 Kčs, ale ich pomer zrejme zodpovedá neskorším 600 Kčs za byt a 500 Kčs za stravovanie. Od polovice mája 1947 si Gizela našla podnájom za 300 Kčs mesačne, ale už v septembri jeho cena vzrástla na 325 Kčs, v októbri na 450 Kčs a od februára 1949 až na 700 Kčs. Prechodný pokles výdavkov za ubytovanie však bol vyvážený vyššími nákladmi na mestskú dopravu, ktoré predstavovali pravidelne 130 Kčs za mesačný lístok na trolejbus a početnejšie nákupy jednorazových lístkov na električku (pozri nižšie). Efekt z presťahovania teda spočíval asi len vo väčšom súkromí a azda aj vo väčšom obývanom priestore či príjemnejšom prostredí okraja mesta.

Zariadenie domácnosti

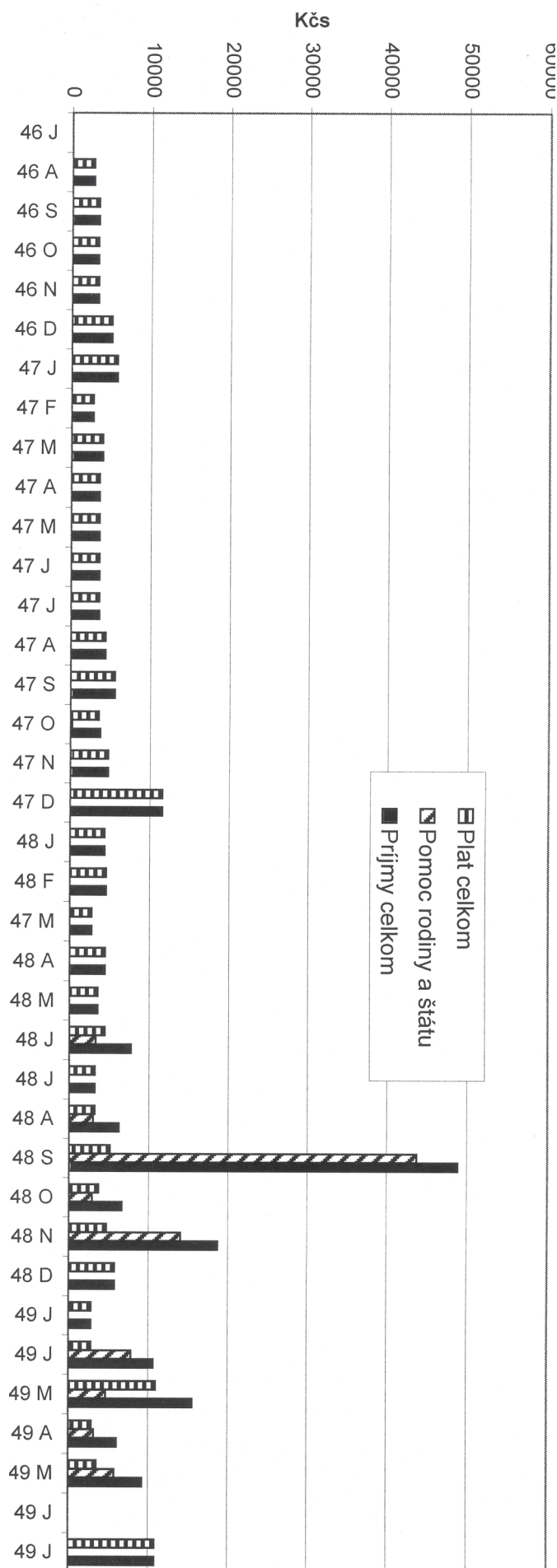
Táto oblasť tvorila najväčšiu časť Gizeliných výdavkov (Obr. 10 a 11), ich frekvencia dosiahla až 60 % všetkých nákupov (Obr. 12). Pritom je potrebné osobitne hodnotiť obdobie rokov 1946 a 1947, keď dopĺňala iba drobné predmety do svojho podnájmu, a rokov 1948 a 1949, keď sa pripravovala na svadbu a začala systematicky vybavovať budúcu domácnosť nábytkom a kuchynským zariadením. Štruktúra jej výdavkov i celková platobná bilancia sa preto v oboch obdobiach značne odlišovala (Obr. 13).

V rokoch 1946 a 1947 kupovala najmä drobné kuchynské potreby (misky 30 Kčs, nože 5, 10 a 22 Kčs, šálky kus 16 Kčs, tanieriky kus 8 Kčs, súprava šálok a tanierikov 42 Kčs, pohárik na umývanie zubov 4 Kčs, poháre na vodu kus 6 Kčs, pokrievka – 11 Kčs, servítky – balíčok 12 Kčs, voskové plátno na obrus - 1 m za 260,50 Kčs, žufanka 12 Kčs, otvárač na konzervy – 16,50 Kčs, vreckový nožik – 88 Kčs, lyžičky po 2,5 a 5 Kčs za kus, dvakrát po sebe kľúč na sardinky 7,50 Kčs, kliešte na orechy 32,70 Kčs, kastrólik 18 Kčs, hrniec s pokrievkou 41 a 42 Kčs, ihlica na šunku 45 Kčs) a rôzne domáce potreby (šnúra k elektrickej žehličke – 36 Kčs, žehlička 170 Kčs, rohožku 23 Kčs, prachovka 7,50 a 10 Kčs, kefy po 14, 18, 59 a 60 Kčs, „prehoz“ na diván 253,50 Kčs, poduška 350 Kčs, koberec 365,50 a 282 Kčs, chlebník 120 Kčs, deka 26,50). Kupovala aj ozdoby a devocionálie (držiak na sviečky na vianočný stromček 18 Kčs, špic na vianočný stromček 15 Kčs, soška Panny Márie 142 Kčs, rámovanie obrazu 80 Kčs). Najdrahšou investíciou bol fotoaparát za 3000 Kčs. Ojedinelo kupovala aj potreby na údržbu domového zariadenia (fermež 2 kg za 123 Kčs).

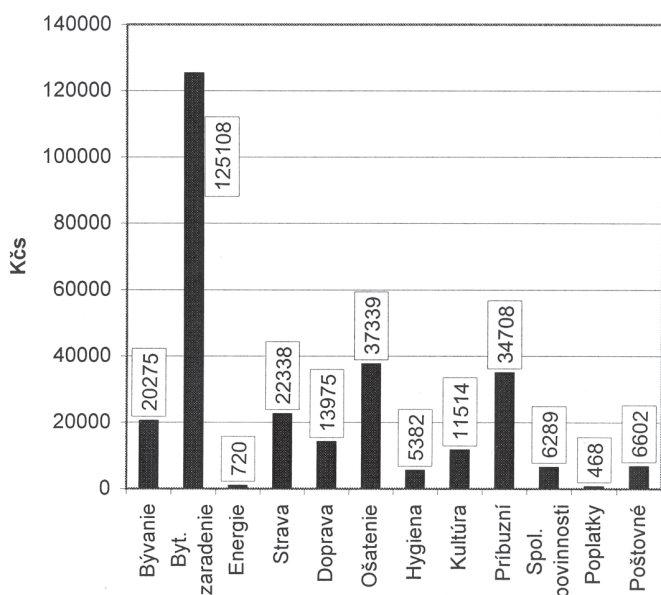
V rokoch 1948 a 1949 v tejto skupine nadobudol výraznú prevahu nábytok vyrábaný prevažne na zákazku (spálňa 49 000 Kčs + odvoz 760 Kčs + uskladnenie 3 mesiace 991 Kčs, skriňa 1000 Kčs, 2 stoličky 1000 Kčs, fajčiarsky stolík 2224 Kčs + 80 Kčs za dodanie, matrace 6000 Kčs, kuchynský nábytok 14 013 Kčs, zrkadlá 8 Kčs, 4 svietniky po 19, 19 a 102,80 Kčs). Výrazne sa zvýšil podiel ďalšieho bytového zariadenia (koberec 1947, 1474, 562, 630, 2866,60 a 3126 Kčs, strapce na koberec 95,3 a 57,30 Kčs, 2 kufre po 108 Kčs, garniže 410 Kčs, záclony a prikrývky na posteľ 1694 Kčs, 12 m damašku na posteľné obliečky 4011 Kčs, dve posteľné plachty 704 Kčs, záclony samostatne 2,5 m 3467,80 Kčs). Pri nábytku predstavovali pomerne značnú záťaž aj náklady na jeho dočasné uskladnenie, keďže vlastný byt Gizela ešte nemala (450, 271 a 270 Kčs mesačne, prevoz do iného skladu 760 Kčs).

Veľký rozsah nadobudol nákup ucelenejších kuchynských riadov (kávový servis – 205 Kčs, hrnce 1,2 l – 23,10 Kčs, 2,2 l – 32,8, 3,5 l 40 Kčs, kanvička 65 Kčs, krabice na príbory 53 Kčs, misa polievková 97,50 Kčs, dve súpravy mis po 124 Kčs, mlynček na mak 76 Kčs, 2 mlynčeky na orechy 76 a 165 Kčs, mlynčeky na korenie a mäso 63 a 100 Kčs, obedový servis 1640 Kčs, 19 pohárov na zaváranie po 12 až 19 Kčs, tri soľničky po 5 a 20,50 Kčs, dve sady štamperlíkov po 48 a 84 Kčs, dve sady šiestich pohárov na víno po 37,50 a 96 Kčs, pivová súprava 156 Kčs, panvica na dolky 120 Kčs, dve tlačidlá na zemiaky 22 a 65 Kčs, rôzne tácky po 16,50, 78 a 115 Kčs, tri hlboké a tri plytké taniere spolu 72 Kčs, štyri dosky na krájanie po 16, 2 x 17,50 a 23 Kčs) a vybavenia kuchyne (jednoduchý elektrický varič 118 Kčs, dvojplatinový elektrický varič 1930 Kčs, žehlička elektrická 200 Kčs, podušky na žehlenie 78 a 556 Kčs, váhy 325 Kčs, zmeták 56 Kčs, popolník krištálový 345 Kčs).

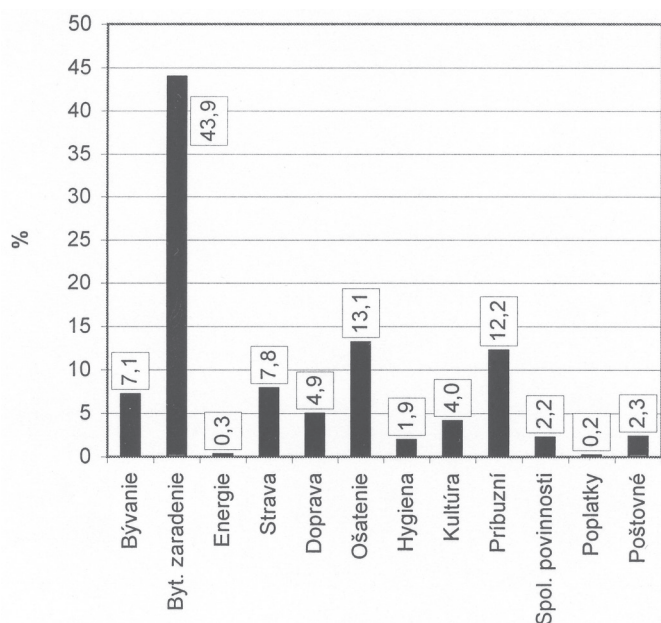
Niektoré veci však Gizela kupovala chaoticky. Prejavovalo sa to kúpou malých množstiev rôznych drobných predmetov, lyžičiek, misiek, soľničiek alebo pohárikov v krátkych časových odstupoch. Gizelin podnájom či neskôr byt sa tak stával v istom zmysle zhromaždiškom všakovakých krámov. Nie je však vylúčené, že tento štýl nakupovania bol vynútený malou dostupnosťou tovaru a Gizela bola nútená

Obr. 9. Zloženie Gizeliných príjmov zo všetkých zdrojov od júla 1946 do júla 1949 (označenie rokov a mesiacov ako na obr. 8)

Obr. 10. Zloženie Gizelíných výdavkov za celé obdobie júla 1946 do júla 1949 v Kčs.

Obr. 11. Zloženie Gizelíných výdavkov za celé obdobie júla 1946 do júla 1949 v percentách

kúpiť určitú vec pri prvej príležitosti, aby pokryla jej akútnu potrebu, a potom hľadala vhodnejšiu náhradu.

Energie

Poplatky za energie boli v celom období 1946-1949 skryté v nájmom (pozri vyššie). Iba raz kúpila 5 q uhlia za 700 Ks do obydla svojho partnera. V celkovej štruktúre výdavkov išlo o zanedbateľnú položku.

Strava

Strava predstavovala absolútne i relatívne (7,8 %) štvrtú najväčšiu (Obr. 10 a 11) a najčastejšiu (Obr. 12) časť výdavkov. Každý mesiac platila Gizela za obedy po celú dobu 500 Kčs mesačne, t. j. pri cca 25-26 pracovných dňoch približne 20 Kčs za jeden obed. Zvyšok stravy kryla drobnými nákupmi. Podľa ich štruktúry sa vylučujú dve obdobia – prvé približne do polovice roku 1948 a druhé do leta 1949.

Spočiatku sa stravovala veľmi skromne. Nakupovala hlavne chlieb (1 kg za 5 Kčs), žemle (kus 2 – 2,50 Kčs, neskôr 1 Kčs), pomerne často bryndzu (10 dkg za 5,20 - 10 Kčs) a syry (krabia za 19,50), no len ojedinele salámu (10 dkg 10 Kčs), safaládky (30 dkg 20 Kčs), kyslé mlieko a žemle (6 Kčs), papriku (2 Kčs), redkovic (zväzok 4 Kčs), ojedinele zašla na obed (15 Kčs).

Od júla 1947 začala častejšie kupovať aj safaládky (kus 2,5 Kčs) a salámu (10 dkg 5,3 – 10 Kčs). Spotrebe údenín zodpovedali časté nákupy horčice (pohár za 10,50 alebo 16 Kčs). Nákupy údenín však úplne ustali v roku 1948. Čerstvé mäso za celé obdobie kúpila iba raz – v marci 1948 v podobe veľkonočnej kačky za 55 Kčs.

V lete 1948 nakupovala často aj zeleninu – najviac papriky a rajčiny, zrejme väčšinou na jednotlivé kusy v cene 6 – 14 Kčs, dva kusy paprik stáli 8 Kčs. Ojedinele kupovala ovocie – melóny (5 Kčs), marhule (1/2 kg 16 Kčs), v ďalšom období jablká (v roku 1948 1 kg za 5 alebo 20 Kčs, v roku 1949 1 kg za 5-6 Kčs, v jednom prípade v neupresnenom veľkom množstve na uskladnenie za 145 Kčs). Naopak úplne od polovice roku 1947 prestala kupovať syry. Ojedinele sa v nákupoch objavujú zemiaky (1 kg 5 Kčs).

Príležitostne Gizela navštevovala kaviarne s útratou 11 až 25 Kčs, len v jednom prípade 100 Kčs. Ojedinele, zrejme s partnerom, večerala aj v reštaurácii s útratou v širokom rozpätí 30 až 90 Kčs. Takisto ojedinele si dožičila zmrzlinu (7, 10 a 30 Kčs) alebo sódomú vodu (1,50 Kčs) a malinovku (5 – 7 Kčs).

V Gizelíných stravách takmer po celý čas chýbalo mlieko, maslo a vajcia. I keď si raz zapísala výber lístkov na mlieko, pravdepodobne ich nevyužila. Iba raz v marci 1947 figuruje v záznamoch kúpa 1 litra za 7 Kčs. Dôvodom mohli byť minimálne denné pridely mlieka pre dospelých (1/8 litra) a z toho vyplývajúca nechuť po také malé množstvá chodiť. Obe potraviny začala občas kupovať až od februára 1949, po otvorení voľného komerčného trhu (maslo 1/4 kg za 70 Kčs, mlieko 1 l za 15 Kčs). Vajcia si za celý čas kúpila iba dvakrát, v októbri a novembri 1948 – po 2 kusy za 7 Kčs.

Zásobovaciu situáciu v druhej polovici 40. rokov odráža aj dostupnosť južného ovocia – v rokoch 1946 a 1947 príležitostne v malom množstve kupovala citróny (1/4 kg za 5,50 – 7,20 Kčs), prípadne si kupovala len jediný kus. Všetky nákupy južného ovocia sú sústredené do krátkych období, keď bolo toto ovocie dostať. Začiatkom roku 1947 si zakúpila niekoľkokrát pomaranče (1 kg 30 až 40 Kčs). Naopak v rokoch 1948 a 1949 citrusové plody zrejme úplne zmizli z trhu. Naznačuje to začiatok hospodárskej blokady Československa zo strany západných štátov, ako aj nedostatok devíz na dovoz podobného tovaru.

Celkovo možno konštatovať, že nutričná hodnota zakúpenej stravy bola v období 1948 a 1949 horšia ako v rokoch 1946-1947, pričom v celom období 1946-1949 bola horšia ako v ostatných mesiacoch vojny. Na druhej strane však z denníka nevyplýva, či balíky, ktoré pomerne často dostávala, neobsahovali potraviny a či práve tie nepokrývali časť jej spotreby kvalitnejšími potravinami z vlastného hospodárstva rodičov.

Doprava

Celkovo išlo o menej významnú (4,9 %), no pravidelnú časť výdavkov (Obr. 10 - 12). V prvom období pôsobenia v Bratislave cestovala ojedinele električkou, čo ukazuje, že bývala v strede mesta a do práce chodila peši. Po presťahovaní sa do podnájmu v máji 1947 začala pravidelne jazdiť trolejbusom a od augusta si naňho dokonca zakúpila mesačný lístok za 130 Kčs. Električkou potom chodila zriedka len na jednotárové lístky alebo od apríla 1949 používala aj blokované lístky na 11 ciest za 25 Kčs, teda s jednou cestou poskytnutou zadarmo. Autobus z Bratislavy do Devína stál 16 Kčs. V rokoch 1946-1949 pravidelne, približne dvakrát do mesiaca, cestovala vlakom k rodičom (do Pruského premávala železnica až do roku 2003, ŠKVARO et al. 2007). Za normálne cestovné stála cesta jedným smerom 160 Kčs, za cestovné zľavnené o 33 % 107 Kčs. Okrem toho len ojedinele cestovala na púte (napr. do Šaštína za 70 Kčs). Cesty domov predstavovali pomerne značnú časť výdavkov na dopravu.

Ošatenie a obuv

Tieto položky predstavovali po celý čas najväčšiu časť Gizelíných výdavkov (Obr. 10 a 11), hoci krátko pred svadbou ich relatívny podiel i frekvencia klesli (Obr. 12) kvôli nákupu bytového zariadenia (pozri vyššie).

Ceny hotových výrobkov boli značne diferencované: nočná košeľa 162,80 Kčs, nohavičky po 54, 68, 76, 79,50, 90, 94, pár pančúch po 49, 52, 60, 84, 162, 200, 319 a 400 Kčs, podvážkový pás po 324 a 329,20 Kčs, podprsenky 39,20, 49 a 52 Kčs, pár rukavíc po 80, 92, 152,60, 280, blúzka 305 Kčs, svetle po 270, 365, 564, šály po 64,50, 76, 85, 145, pršíplášť 175 Kčs, rádiovka 28,50 Kčs, klobúky po 350 a 550 Kčs, vreckovky po 29 Kčs, uteráky po 24, 33, 49, 115 a 143 Kčs, zástery po 92 a 94 Kčs, tašky po 890 a 1080 Kčs, daždník 349 Kčs, topánky kor-

kové 1000 Kčs, topánky plátene 259 Kčs, topánky semišové 1000 Kčs, topánky športové 785 Kčs, topánky rôzne po 423 a 579 Kčs, čižmy na zákazku 3000 Kčs, šnúrky do topánok po 1, 3 a 5 Kčs.

Občas Gizela nakupovala látky (2,2 m za 510 Kčs, 3 m za 1086 Kčs, 2,2 m „lavable“ 88 Kčs, 4 m „šeršu“, správne seršu a v dnešnej terminológii tvilu, resp. kepru za 384 Kčs) a šaty alebo bielizeň si nechávala šiť na zákazku (ušitie šiat po 750, 900 a 972 Kčs, ušitie kombináčky po 120 a 150 Kčs, ušitie župana 575 Kčs).

Viacere odevy sa zrejme pokúšala sama opravovať alebo sama upravovať. Svedčia o tom opakované nákupy štopkačiek (po 5, 12 alebo 40 Kčs), hríbiv na štopkanie (5,50 Kčs), bavlniek (klbko 31 Kčs), hodváb (2 Kčs), stúh (1 m za 3-4 Kčs) a najmä gúm rôznej šírky (1 m za 8 až 18 Kčs). Na zákazku si nechávala opravovať iba pančuchy (za opravu 3, 5, 6, 11, 15, 16, 45 a 75 Kčs), topánky (za opravu 10, 20, 30 alebo 45 Kčs) a ojedinele aj šaty (195 Kčs).

Príležitostne nakupovala bižutériu a šperky (brošne po 10, 30, 55 až 150 Kčs, strieborná retiazka 60 Kčs, zlatý prsteň 1500 Kčs). Za čistiareň šiat alebo kabáta platila 60 až 79 Kčs.

Hygiena a zdravotné ošetrovanie

Táto zložka tvorila len malú časť výdavkov (Obr. 10 a 11) a nie príliš častú zložku nákupov (Obr. 12). Najväčšou položkou tejto skupiny výdavkov boli pravidelné mesačné návštevy kaderníka (spravidla 47, zriedkavejšie 45, 50 alebo 67 Kčs, ojedinele trvalá 230 Kčs, vodová 45 a 60 Kčs). Druhou pravidelnou položkou bola vata v rôznych, nekonkrétnych množstvách od 6 do 29 Kčs, neraz zrejme nakupovaná do zásoby, zväčša však v mesačných intervaloch. Mydlo stálo 10 až 15 Kčs, zubná pasta obyčajná po 5 Kčs a Kalodont po 10 Kčs, toaletný papier 3-4 Kčs za balík. Príležitostne nakupovala rôzne pleťové krémy (Nivea 12 Kčs, krém Eggü 6 Kčs, krém „na opalovanie“ 72 Kčs, „pod oči 36 Kčs, alebo „na ruky“ 20-27 Kčs, „malatina na ruky“ 45 Kčs, hrozičková masť na pery 22 Kčs) a pleťové vody (10 Kčs), voňavku Chat noir (50 alebo 105 Kčs) a rúže za 45 Kčs.

Za lekárske ošetrovanie utrácala len zanedbateľnú časť príjmov. Jedinou väčšou položkou bolo vytrhnutie zubu – s injekciou stálo 90 Kčs a za mostík na mieste vytrhnutého zubu zaplatila 300 Kčs, odstránenie zubného kameňa stálo 50 Kčs. Poplatok za jednu návštevu (všeobecného) lekára bol 12 Kčs. Lieky nekupovala, občas dopĺňala len domácu lekárníčku o obvazy (10 a 32 Kčs) a leukoplast (5,50 a 12,80 Kčs).

Osobitne evidovala aj návštevu verejnej toalety za 1,50 Kčs.

Kultúra, vzdelávanie, voľný čas

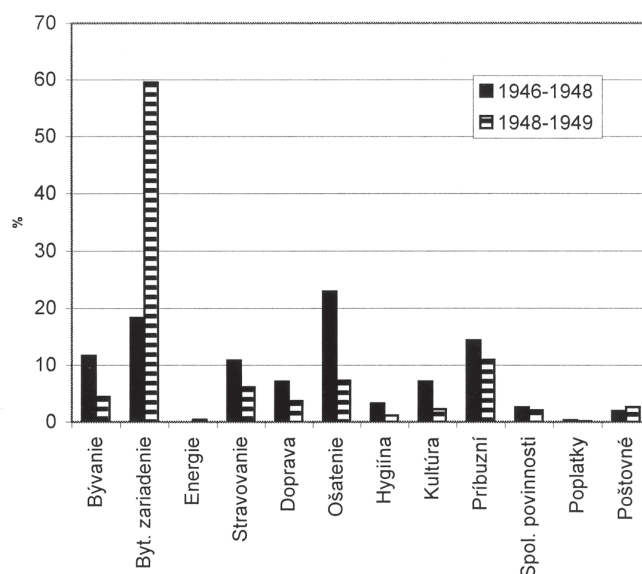
Išlo o menšiu, ale veľmi pravidelnú zložku výdavkov (Obr. 10 - 12). Ceny prevažnej väčšiny časopisov, ktoré kupovala, boli štandardne 5 Kčs, avšak obrazové časopisy s prílohami stáli 10 a 16 Kčs. Iba Katolícke noviny stáli len 2 Kčs. Lístok do kina stál 14 až 15 Kčs, do divadla 31 až 43, ojedinele až 75 Kčs, uloženie šiat v šatni 3 až 7 Kčs, program v divadle 6 Kčs, vstupné na kabaret v Redute stálo 35 Kčs. Kino a divadlo navštevovala okrem divadelných prázdnin aj 3 až 4-krát mesačne (lístok za 35 – 75 Kčs), kina až do apríla 1948 rovnako často (lístok za 12,50-14 Kčs, neskôr 14 – 18 Kčs), potom však do kina chodiť prestala. Raz však navštívila aj futbalový zápas – lístok za 21 Kčs. Na skrátene voľného času si kúpila balíček hracích karát za 60 Kčs.

Pravidelne nakupovala papier a obálky (kus po 10 halierov) na svoju rozsiahlu korešpondenciu. Pritom ale šetrila na papieri a namiesto dopisného či kancelárskeho (balík 65 Kčs) často kupovala konceptný (hárok po 20 halieroch) alebo priekleповý papier (balík 30 Kčs). Do tejto kategórie výdavkov patria aj zápisníky (3,50 a 5 Kčs) a zošity (po 8 Kčs).

Viditeľne sa snažila vzdelávať, pričom jej išlo tak o pozdvihnutie svojej všeobecnej úrovne, ako aj o zvýšenie kvalifikácie v zamestnaní. Za kurz francúzštiny platila mesačne 140 Kčs a za štvormesačný kurz stenografie zaplatila 250 Kčs. Knihy, prevažne beletriu, náboženskú literatúru a rôzne učebnice kupovala v cenách od 40 do 150 Kčs.

Na pútiach si pravidelne kupovala odznaky, zväčša po 10 Kčs, a sväté obrázky (76 Kčs). Občas sama sebe dožičila kytičku snežienok (10 Kčs). Inak kvety kupovala iba ako dar iným ženám.

Najväčšie položky vo výdavkoch na voľný čas predstavujú dvojtyždňová rekreácia ROH za 660 Kčs, večierok k 10. výročiu maturity za 500 Kčs a zábava v Limbachu za 300 Kčs. Voľné chvíle dokumentovala aj fotograficky. Filmy, evidentne čiernobiele, kupovala po 21 – 35 Kčs. Na tento účel si ako jednu z najdrahších vecí kúpila fotoaparát za 3000 Kčs.

Obr. 12. Rozdiely v kvalitatívnom zložení Gizelíných nákupov medzi poslednými vojnovými mesiacmi a štyrmi povojnovými rokmi

Dary príbuzným a partnerovi

Ako dary príbuzným Gizela vyberala zväčša drahšie predmety. Preto išlo o veľmi značnú a častú položku (Obr. 12), ktorá presahovala náklady na stravu, bývanie a takmer sa vyrovnávala nákladom na vlastné ošatenie (Obr. 10 a 11). Jej absolútny podiel dokonca rástol, preto jej relatívny podiel príliš neklesol ani v období pred svadbou, podobne ako u iných položiek (Obr. 12).

Svojmu partnerovi venovala napr. strieborný zapaľovač 450 Kčs, súpravu na cigarety 290 Kčs, tabatierku s vyrytým monogramom 710 Kčs, voňavku 154 Kčs, topánky 850 Kčs, kravatu 75 a 300 Kčs, naceser 950 Kčs, náprsnú tašku 450 Kčs, pyžamo 669,80 Kčs, rukavice 75 a 337 Kčs, šál 98 Kčs, topánky 860 Kčs. Zrejme ho podporovala aj finančne (dve platby za byt po 450 Kčs, 5 q uhlia 330 Kčs, peňažné dary 300 a 500 Kčs). Svojej sestre venovala napr. striebornú pudrenku s monogramom 1150 Kčs, plniace pero 300 Kčs, kávovú súpravu 900 Kčs, krištálovú misu 659 Kčs, peňaženku 450 Kčs, mlynček na mäso 125 Kčs súpravu na cigarety 290,50 Kčs. Otcovi kúpila náprsnú tašku za 459 Kčs alebo plniace pero za 380 Kčs. V prípade sestry a rodičov však nie je vždy úplne jasné, či početné položky sú darom, alebo len kúpou vopred dohodnutej veci (napr. koberec a 2 predložky za 1534,80 Kčs pre mamu). Niektoré zakúpené veci by ako dar asi neboli ani vhodné (gumená zástera).

Bez ohľadu na to príbuzným zväčša kupovala odevy alebo látky na šaty v nasledujúcich cenách: čiapka lyžiarska 80 Kčs, ponožky škótske 120 Kčs, vysoké ponožky dámske 102,50 Kčs, ponožky pánske 33 a 36 Kčs, 3 m látky na šaty 505,50 Kčs, 6 m látky na župan 294 Kčs 0,75 cm látky 141 Kčs, 2,25 m látky na šaty 396 m, látka a ušitie šiat 1830 Kčs, 1,30 látky na kombiné 312,60 Kčs, 13 kartónu za 408 Kčs, ? m „šeršu“ 375 a 1151,50 Kčs, blúzka 339 Kčs, obrus 630 Kčs, „kapsy“ po 1145, 1283 a 260 Kčs, kombiné 260 Kčs, košeľa pánska po 297 a 335,60 Kčs, 2 páry pančúch 128 Kčs, rukavice 58, 75 a 278 Kčs, rukavice kožené 269 Kčs, šál dámsky 107,50, papučky 129 Kčs, tričko pánske 48,50, topánky 250 Kčs, ušitie sukne 400 Kčs, sveter 484 Kčs, pulóver pánsky 209 Kčs, uteráky po 93,80, 95, 135 a 150 Kčs, zástera gumená po 109,30 a 115 Kčs, zástera 92,50 Kčs, župan 301 Kčs.

Len ojedinele sa v tejto kategórii objavuje zariadenie pre domácnosť (pre tetu kastrólik za 30 Kčs, misa 39 Kčs). Nájde sa v nej však aj platbu za omšu za dedka (100 Kčs).

Spoločenské povinnosti voči cudzím osobám

Táto zložka má na celkových výdavkoch len malý podiel (Obr. 10 a 11), ale so stálou frekvenciou (Obr. 12). Medzi cudzími, resp. pravdepodobne cudzími osobami, ktorým Gizela poskytovala rôzne pozornosti, zaujíma popredné postavenie žena, s prezývkou Ikula, ktorej Gizela zvykla venovať podobne drahé predmety ako svojim príbuzným (váza na Mikuláša – 500 Kčs, krištálová súprava k meninám 950 Kčs, knihy 140 a 175 Kčs, voňavka 70 Kčs). Ostatným cudzím osobám dávala prevažne len kvety (20-40 Kčs), lacnejšie knihy (do 100 Kčs) alebo drobnejšie predmety (váza za 71,50). Výnimkou

bol iba keramický tanier za 326,50 Kčs a kvety za 136 Kčs pre pani domácu.

Občasnú položku predstavovali zbierky na dary či svadobné dary kolegom a nadriadeným (20 – 100 Kčs), ako aj na vence zosnulým kolegom (10 – 40 Kčs).

Pravidelnou, ale prevažne drobnou položkou je prepitné za služby u kaderníka (spravidla diferencovane dvom osobám 5 + 2 Kčs), poštarovi (okolo 5 Kčs), v šatni v divadle či kaviarni (2-3 Kčs), stolárovi (50 Kčs) alebo rôznu drobnú výpomoc, napr. pri sťahovaní (50 Kčs slúžke a 150 Kčs sťahovákov).

Prepitné za plat

Veľmi zvláštnou a pravidelnou, no nevýznamnou položkou záväzkov voči cudzím osobám bolo platenie prepitného zo mzdy a odmien. Išlo o zokrúhlenie platu na najbližšiu nižšiu, prípadne nasledujúcu celú desiatku korún tak, aby prepitné nepredstavovalo len zanedbateľnú a „urážajúcu“ čiastku. Preto sa pohybovalo od 5 do 15 Kčs (išlo o hodnotu 1 až 3 kg chleba). Platilo sa z každej osobitne vyplácanej odmeny, bez ohľadu na jej výšku, t. j. pri plate cca 3000 Kčs, ako aj pri odmenách cca 800 až 2000 Kčs. Keďže pred Vianocami sa odmeny z rôznych titulov vyplácali aj niekoľkokrát do mesiaca, v dvoch-troch dňových odstupoch, mohla celková čiastka prepitného dosiahnuť aj vyššie sumy. V jednom prípade Gizela zaplatila až 50 Kčs z jedinej „kolaudačnej“ odmeny 5303 Kčs. Nie je však nikde uvedené, komu prepitné platila. Na druhej strane sa natíska otázka, na akú sumu si každý mesiac týmto spôsobom prišla osoba, ktorá na Gizelinom pracovisku mzdy vyplácala. Vnucuje sa aj dnešná analógia, keď každá mzda je zaťažovaná poplatkami za jej pripísanie na účet zamestnanca a za jej výber z bankomatu.

Administratívne výdavky

Tento druh výdavkov zahŕňal poplatky za kolky na rôzne žiadosti (vždy 12 Kčs) a ceny blanketov legitimácií (2,50 – 3,00 Kčs), tlačív (policajné prihlášky 5 Kčs, žiadosť o zlavu na trolejbus 5 Kčs), potvrdení (odpis potvrdenia štátnej a národnej spoľahlivosti 40 Kčs), puzdier na legitimácie (10 Kčs) a ceny fotografií na preukazy. Celkovo išlo o nevýznamnú zložku výdavkov. Na celkových výdavkoch mala táto položka zanedbateľný podiel (Obr. 10 - 12).

Poštovné

Gizela zrejme udržiavala rozsiahlu korešpondenciu. Okrem pravidelných blahoželaní k Veľkej noci a Vianociam, zasielaných zhruba 5 až 15 osobám, takmer každý mesiac kupovala 10 až 20 3-korunových známok určených na listy do zahraničia (BACHRATÝ, osobná informácia), ako aj známky v nižších hodnotách (1,20 a 2,40 Kčs) určené na vnútorný styk. Ojedinelo posielala telegramy (25 a 69,50 Kčs), doporučené (8 a 14 Kčs) alebo expresné listy (25 Kčs).

Približne 1-2x mesačne dostávala balíky, za doručenie ktorých platila podľa vtedajších predpisov (BACHRATÝ, osobná informácia) poplatok odstupňovaný podľa hmotnosti, najčastejšie 2 Kčs, občas ale 6 alebo 10 Kčs. Okrem toho poštarovi dávala prepitné (5 Kčs). Naopak sama, 1-2x, ojedinelo až 3-4x mesačne balíky odosiela. Zrejme išlo o veci, ktoré kupovala alebo nechávala opravovať pre svojich príbuzných (pozri vyššie). Okrem sprievodky za 1,20 Kčs za odoslanie balíka platievala 10 až 33 Kčs, najčastejšie 26 Kčs, ojedinelo až 60 Kčs. V súvislosti s tým často nakupovala baliaci papier (hárok 2 Kčs) a špagát (1 m za 1 Kčs alebo kľbko za 12,50, 14, 21, 40 a 50 Kčs).

Vo výdavkoch za spoje chýbajú záznamy o telefonovaní, hoci len z verejného automatu alebo hovorne.

Na celkových výdavkoch mala táto položka celkovo malý podiel, ktorý sa približne rovnal nákladom na hygienu a záväzkom voči cudzím osobám (Obr. 10 – 12).

Reflexia hospodárskej a menovej situácie v druhej polovici 40. rokov 20. storočia

Sústava platidiel

Záznamy o cenách sú vedené s presnosťou na 10 halierov, v jednom prípade dokonca na 5 halierov. Umožňovala to skutočnosť, že čo 10-halierniky z doby 1. ČSR boli síce stiahnuté z obehu už 31. 12. 1947, no protektorátne a slovenské 10-halierniky a slovenské 5-halierniky obiehali až do 31. 12. 1951 (JÍZDNÝ & ŠTRAIT 1992), teda po celú dobu písania denníka. Okrem toho jediný prípad ceny zaznamenaný s presnosťou na 5 halierov ukazuje aj reálne zastúpenie tejto mince

vyrazenej v počte 1 000 000 kusov a danej do obehu v počte 957 775 kusov. Ostatné drobné slovenské mince obiehali v počtoch 2,5x (obehový 20-korunák) až 22x (10-haliernik) väčších (PRUŽINSKÝ 1944). O ostatných platidlách z denníka nemožno robiť nijaké závery.

Prídelový systém

Existenciu prídelového systému v období 1944-1945 denník reflektuje len nepriamo prostredníctvom odberu prídelov cukru a múky, ktoré sa koncom vojny vydávali obyvateľstvu na niekoľko mesiacov vopred. Gizela tieto prídelové (cukor 2 x po 4 kg za 40,4, resp. 41,60 Ks, 8 kg za 83,6 Ks, múka 2 a 3 kg za 20,40 a 30,50 Ks) odoberala, hoci nemala vlastnú domácnosť. Pravdepodobne ich odovzdávala rodičom.

Ďalej pomerne časté nákupy údenín ukazujú, že žila v meste s menej ako 5000 obyvateľmi, kde síce formálne existovali rovnaké obmedzenia predaja mäsa, ako vo väčších mestách, ale do Odberných knižiek sa nákupy nemuseli zaznamenávať. Reálna kontrola predaja teda neexistovala.

V júni 1947 si zaznamenala nákup Odbernej knižky a legitimácie za 3 Kčs. V tom čase však už neslúžila priamo ako oprávnenie na nákupy, ale iba ako doklad na výdaj odberných lístkov zavádzaných na Slovensku od 8. 12. 1945, podľa vzoru zaužívaného v Čechách a na Morave od 2. 10. 1939 a zachovaného v oboch krajinách v plnom rozsahu aj po vojne. Vo februári 1949 zaplatila 2 Kčs za výdaj lístku na mlieko, ale nevyužilo ho.

V záznamoch nákupov Gizela neuvádza, či tovar kupovala na lístky alebo na čiernom a od roku 1949 aj na voľnom trhu. Pri kúpe niektorých tovaroch (mlieko 1 liter za 15 Kčs na jar 1949) je však z ceny zrejmé, že bolo zakúpené na voľnom trhu. Pri jednej kúpe topánok pre inú osobu je záznam, že boli kúpené na lístok, t. j. jednorazové povolenie. Iba pri šiestich nákupoch textilného tovaru je, po zavedení šateniek aj na Slovensku od jari 1948, uvedená aj jeho bodová hodnota:

- pás podväzkový	10 bodov	329,20 Kčs
- plátno balónové 5 m – 1 m	16 bodov	1080,00 Kčs
- sveter 2	3 bodov	465,15 Kčs,
- pyžamo	38 bodov	669,60 Kčs,
- župan	40 bodov	301,00 Kčs,
- vreckovky	2 body	30,40 Kčs.

Uvoľňovanie viazaných vkladov

I keď zo zápisov nie je zrejmé, s akými úsporami a hotovosťou Gizela vstupovala 31. 10. 1945 do nového menového obdobia, je isté, že nejaké úspory v tom čase mala. Uvoľnenie viazaného vkladu v okružlej sume 3000 Kčs v auguste 1948 v súvislosti so svadbou a vybavovaním domácnosti (podľa § 14 dekrétu prezidenta republiky č. 91 Sb.) naznačuje, že jej viazané vklady boli vyššie ako 3000 Kčs. Na druhej strane, napriek tomu, že jej platobná situácia bola v tom čase značne napätá, ďalšie uvoľnenie sa jej do konca písania denníka nepodarilo presadiť. Zodpovedá to všeobecnejšej tendencii prísnejšieho uvoľňovania viazaných vkladov na Slovensku v porovnaní s Moravou alebo Čechami, kde v tomto smere vládla značná benevolencia.

Cenový vývoj

Ceny boli v období 1946 – 1949 pomerne stabilné. K viditeľnému zdraženiu o 25 % došlo iba u mestskej dopravy z 2,00 na 2,50 Kčs a u lístkov do kina (z 12 – 14 Kčs na 14 – 18 Kčs). Veľký nárast síce bol aj pri ubytovaní, ale tu išlo pravdepodobne o dohodnutú cenu. Pritom zo záznamov nie je jasné, či zvýšenie platieb z 350 na 700 Kčs prípadne neodráža zlepšenie jeho kvality či zväčšenie obývanej plochy. Je však isté, že ide o ten istý podnájom (vybudované dobré vzťahy s „pani domácou“ dokumentované kvetinovými a vecnými darmi, absencia zápisu nákladov za sťahovanie). Aj pri ďalších slovne rovnako označených položkách sa pri neskorších zápisoch zväčša objavujú vyššie ceny. Zvlášť markantné je to pri pančuchách (október 1946 – máj 1947: 49, 52, 56,50, 60 a 162 Kčs, marec 1948 – 200 Kčs, november 1948 – február 1949 319,20 a 400 Kčs). Opäť však nie je jasné, či ide o tovar a služby rovnakej kvality. Jednoznačné však je, že životné náklady mierne rástli. Viditeľný pokles cien badať iba pri zmrzline (z 30 Kčs v roku 1946 na 7 – 10 Kčs v rokoch 1948 a 1949) a pečive (zemla 1946 2-3 Kčs, 1949 1 Kčs).

Oproti posledným vojnovým mesiacom sa však Gizelina hmotná situácia v druhej polovici 40. rokov celkovo viditeľne zhoršila, najmä v oblasti kvality stravovania. Jej bežné príjmy číselne vzrástli len nepatrne, no ceny jednotlivých tovarov, ktoré nakupovala, sa zvýšili 1,5 až 4,8-krát (Tab. 1).

Tab. 1. Porovnanie Gizelíných príjmov a úrovne cien podľa jej záznamov v posledných mesiacoch vojny a prvých štyroch povojnových rokoch

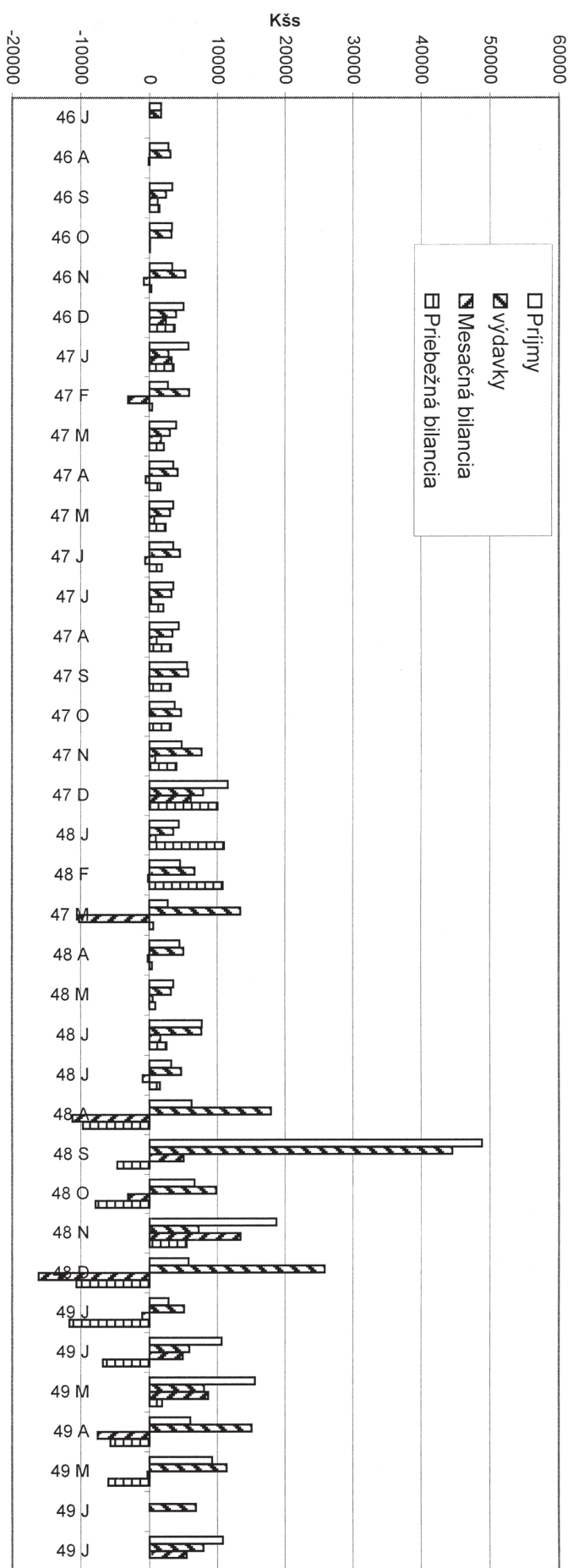
Tovar	Jednotka	1944-1945	1946-1947	1948-1949	Euro 2014	Sk 2014	Sk / Kčs				
Bryndza	kg		50,--	60,--	13	15,5	392	467	7,83		
Cesnak	kg			64,--	2,96	10,--	89	301	1,39		
Citróny	kg		22,--	24,--	2,--		60		2,74		
Cukor	kg	10,40	16,40	18,--	19,--	0,79	1,09	24	33	1,32	
Čerešne	kg		5,--	10,--	5,--	10,--	1,--	5,--	30	151	6,03
Chlieb	kg		5,--	5,--	1,08	1,50	33	45	6,51		
Jablká	kg		5,--	20,--	2,--	20,--	0,80	1,20	24	36	12,05
Jahody	kg			42,--	4,50		136		3,23		
Krabica syra	kus		16,60	19,60	19,50	0,39	0,69	12	21	0,60	
Marhule	kg		20,--		3,--	3,50	90	105	4,52		
Maslo	¼ kg			70,--	1,79	2,29	54	69	0,77		
Mlieko	liter		7,--	15,--	0,80	1,36	24	41	1,61		
Múka	kg	9,20	11,20	20,--	0,92		28		1,39		
Orechy	kg			12,50	20,--	8,50	10,--	256	301	20,49	
Paprika	kg			25,--	40,--	1,20	2,20	36	66	1,45	
Párky	pár		100,--		3,90	4,90	117	148	1,17		
Pivo	jedno			26,--	30,--	1,20	1,50	36	45	1,39	
Pomaranče	kg		30,--	40,--	1,60	1,70	48	51	1,61		
Rajčiny	kg		5,--		1,80	2,08	54	63	10,85		
Redkovka	zväzok			3,--	0,30		9		3,01		
Rožok	kus			1,10	0,06	0,07	2	2	1,64		
Rybacia konzerva	kus	16,--	18,30		0,90	1,40	27	42			
Safaládky	kg		65,--		1,99	3,20	60	96	0,92		
Sardinky	krabica		20,--		0,89	0,95	27	29	1,34		
Slivky	kg			30,--	2,--		60		2,01		
Slivovica	l		304,--		13		392		1,29		
Soľ	kg		18,40		0,25		8		0,41		
Tlačienka	kg	63,30			3,50	7,50	105	226			
Vajce	kus			3,50	0,26	0,35	8	11	2,24		
Víno	l	40,--		72,50	1,40	3,--	42	90	0,58		
Zemiaky	kg			5,--	0,40	0,60	12	18	2,41		
Zmrzlina	kus		20,--	30,--	7,--	10,--	0,50	15	2,15		
Žemle	kus		2,--	3,--	1,--		0,20	0,25	6	8	6,03
Alpa	fľaša			60,--	1,50		45		0,75		
Bavlnka	kus			15,--	0,25		8		0,50		
Blúzka	kus			305,--	9	16,--	271	482	0,89		
Guma široká	m			12,40	0,60		18		1,46		
Guma úzka	m			2,50	0,20		6		2,41		
Hodváby na šitie	kus			13,70	0,30		9		0,66		
Hrniec 3 l	kus			40,--	10,9		328		8,21		
Hrniec ½ l	kus			42,--	5,90	6,56	178	198	4,23		
Nivea	kus		12,--		1,99		60		5,00		
Metla	kus			50,--	4,90	5,--	148	151	2,95		
Štopkáčky	klbko		10,--		0,35		11		1,05		
Zápalky	krabička			1,--	0,10		3		3,01		
Zubná pasta	kus		5,--		1,29	3,99	39	120	7,77		
Lístok kino	kus		12,--	14,--	14,--	18,--					
Lístok divadlo	kus		35,--	75,--							
Lístok MHD mes.	kus			130	26,--		783		6,03		
Lístok MHD	kus		2,--	2,50	0,70		21		8,44		

Gizelina platobná bilancia a jej vzťah k menovej situácii

Gizelina príjmy a výdavky boli v období 1946-1947 viac menej vyrovnané (Obr. 13). Prípadné dlhodobšie prebytky sa rýchlo vyčerpávali nákupom drahších predmetov. Do výrazného pasíva sa Gizela prepadla až v roku 1948 a 1949, keď vybavovala budúcu domácnosť. Tieto náklady zvládala iba vďaka rozsiahlej pomoci otca a sestry, resp. podpore nemocenskej pokladnice, uvoľneniu viazaného vkladu a peňažnému daru od kolegov. Táto pomoc sa rovnala dovedna cca 18 Gizelínym základným mesačným platom.

Zo zaznamenaných nákupov nábytku pritom vyplýva, že k úplnému vybaveniu bytu v čase ukončenia písania denníka chýbal prinajmenšom nábytok do obývačky. Ten predstavoval značnú investíciu,

ktorá manželov čakala v ďalších rokoch, predchádzajúcich menovej reforme z roku 1953. Okrem toho je pravdepodobné, že v tomto období sa manželom narodilo dieťa, čo znamenalo ďalšie jednorázové výdavky a stále zvýšenie životných nákladov. Je teda zrejme, že Gizela nebola schopná vytvárať väčšie úspory, ktoré by sa pri menovej reforme v roku 1953 stali predmetom rozsiahlejšieho znehodnotenia. Gizela tak pravdepodobne patrila k tej relatívne veľkej časti populácie, ktorá bola touto reformou reálne postihnutá len v malom rozsahu. Avšak aj ona túto prípadnú stratu mohla subjektívne vnímať, tak ako väčšina populácie, veľmi ťažko z dôvodu psychologického splynutia účinkov majetkovo neutrálnej denominácie koruny v pomere 5 : 1 a devalvácie v reálnom pomere 10 : 1 (t. j. strata 90 %), resp. vo výslednom číselnom pomere 50 : 1 (zdanlivá strata 98 %) (ŠUSTEK 2014).

Obr. 13. Gizelina platobná bilancia od júla 1946 do júla 1949

Tab. 2. Ceny približne porovnateľných tovarov zaznamenané v denníku a ich ekvivalent v eurách a slovenských korunách v novembri 2014

	1944	1945	1946	1947	1948	1949	Nárast
Priemerný plat	ca. 900				4095	4188	2,6
Gizelin plat	2789		2729	2729	2729	2729	1,0
S príplatkami	3189		3300	3300	3800	3800	1,2
Izba	320	350	600	300	450	700	2,0
Melta	2,5					9,3	3,7
Bryndza 100 g	4		7	10			2,5
Cukor 1 kg	10,4				15	19	1,8
Čaj 20 g	8		12				1,5
Klobása	4				7,5		1,9
Pančuchy pár	100			160		319	3,2
Ušitie šiat	108				750	900	9,0
Alpa	12,5			23			1,8
Ondulácia	20	25	47	47	55	60	3,0
Chat noir	23,5		30		105		4,5
Kino		7,5	28	28	36	36	4,8

Ceny a ich porovnanie so stavom v jeseni 2014

Porovnanie cien zaznamenaných v Gizelinom denníku so súčasným stavom je presnejšie možné iba u potravín a len veľmi obmedzeného okruhu spotrebného tovaru (Tab. 2). U mnohých nákupov totiž nie je presne uvedená veľkosť alebo kvalita. V tabuľke 2 boli ceny deliteľných potravín prerátané na celé kilogramy. Ako súčasná cenová referencia všetkých boli zobrazené ceny na dvoch väčších bratislavských trhoviskách – na Trnavskom mýte a na Miletičovej. Porovnávaný je tiež jednoduchší tovar, aký sa vyrábala aj v 40. rokoch, napr. u kuchynských riadov len smaltované hrnce.

V porovnaní s dneškom zarážajú najmä relatívne nízke ceny ovocia, služieb a kuchynských riadov. Zaujímavé poznatky vyplývajú aj z porovnania množstva tovaru alebo služieb uvedených v Tabuľke 1, ktoré bolo možno kúpiť za priemerný plat v roku 1948 a v súčasnosti (Obr. 14 a 15). V prevažnej väčšine prípadov je toto množstvo dnes vyššie, až výrazne vyššie. Na druhej strane v grafe 14 sa výrazne vyššia dostupnosť týka tovarov predstavujúcich len nevýznamnú súčasť spotrebného koša (soľ, potreby na opravy šiat, niektoré hygienické potreby).

Paradoxne však týmto spôsobom vyjadrená dostupnosť niektorých tovarov domáceho pôvodu (bryndza, orechy, jablká, čerešne, rajčiny, jednoduchšie kuchynské riady) alebo služieb (lístky na MHD alebo do kina) bola vyššia v roku 1948.

I keď analýza bola urobená na základe veľmi úzkeho a hlavne individuálneho výberu tovaru, ukazuje to hlboké zmeny štruktúry cien a spotreby. Podobne protichodné tendencie však cítia aj pri cenách ďalších, no ťažšie porovnateľných tovarov (pozri vyššie).

Záver

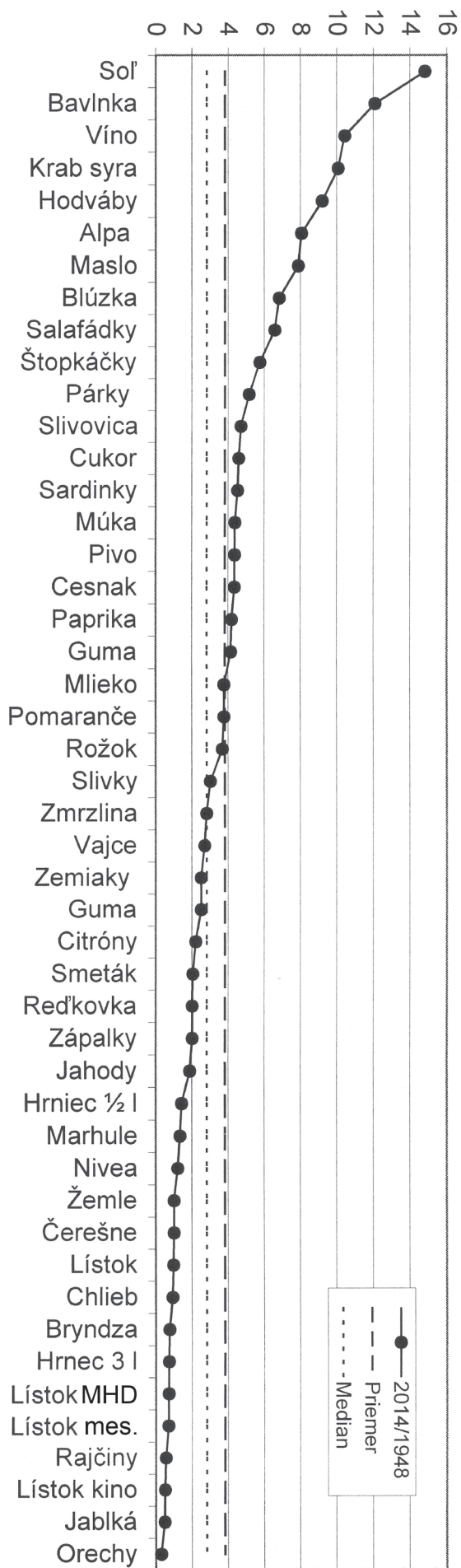
Zápisy v denníku ukazujú, že zásobovanie a dostupnosť tovaru bola v posledných mesiacoch 2. svetovej vojny, resp. existencie vojnovy Slovenskej republiky lepšia ako v prvých štyroch povojnových rokoch, najmä po februári 1948. Gizelina príjmy zvýšené o drahotné príplatky alebo rôzne odmeny boli v oboch porovnávaných časových úsekoch číselne približne rovnaké, no za vojny bol jej príjem nadpriemerný, zatiaľ čo po vojne sa aj s príplatkami iba približoval príemeru. Okrem toho aj po vojne viditeľne stúpali Gizelina životné náklady. Šťastí to vyplývalo z presídlenia do väčšieho mesta, kto-

Obr. 14 a 15.

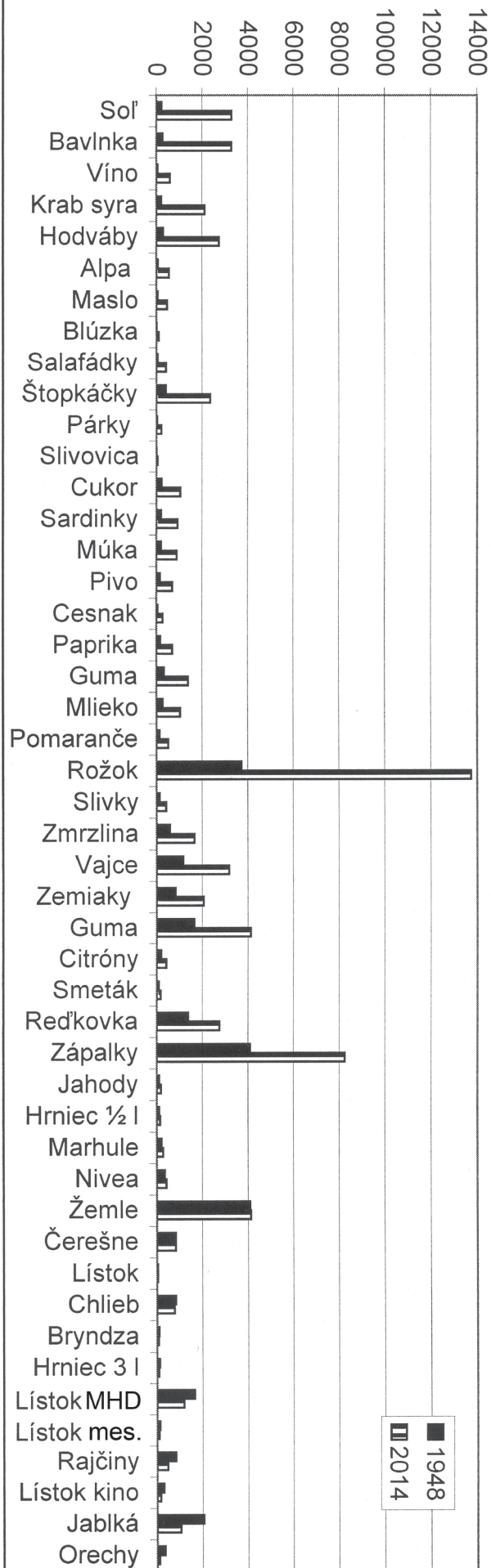
Vľavo: pomer počtu jednotiek vybraných druhov tovaru (kg, litrov, kusov, krabička – pozri tab. 2), ktoré možno získať za priemerný plat na Slovensku v roku 2014 (824 euro) a v roku 1948 (4095 Kšs)

Vpravo: porovnanie počtu jednotiek vybraných druhov tovaru (kg, litrov, kusov, krabička pozri tab. 1), ktoré bolo možné získať na Slovensku za priemerný plat v roku 1948 a v roku 2014. Tovary sú zoradené zostupne podľa pomeru dostupnosti v roku 2014 k roku 1948 (Obr. 14)

Pomer 2014 / 1948

Jednotiek za plat

ré núkalo viac príležitostí k utrácaniu (výdavky na kultúru), ako aj z väčšej vzdialenosti od rodiska (náklady na dopravu a poštovné), ale aj z viditeľného rastu cien (mestská doprava, podnájom, pančuchy) alebo z neskoršej možnosti nákupov na voľnom trhu (mlieko, maslo).

V oboch obdobiach však Gizela žila fakticky od výplaty k výplate, len s malými rezervami do nasledujúceho mesiaca a s rizikom prepadu do insolventie. Šťasti to možno pričítať jej typicky ženskému sklonu k parádeniu sa. Do ošatenia v povojnovom období pravdepodobne investovala pomerne veľa peňazí aj kvôli svojmu zamestnaniu vo vrcholnom štátnom úrade, ako aj svojej záľube v návštevách divadla. Nákupy potrieb na údržbu ošatenia alebo pomerne skromné stravovanie naopak naznačujú, že pritom nebola márnотratná. Zároveň však v oboch obdobiach vidieť jej snahu zbavovať sa peňazí nákupmi vecí s dlhšou úžitkovou hodnotou. Jej príjem za daných okolností postačoval na každodenný, v oblasti stravovania skôr skromný, ale v duševnej oblasti naopak plnohodnotný život jednotlivo žijúcej osoby. Poskytoval jej aj malú rezervu na spoločenskú reprezentáciu pred širším okruhom príbuzných a známych. Avšak nedovoľoval jej – v týchto podmienkach – vytvárať úspory potrebné na väčšie investície, najmä na zadováženie vlastného bytu a jeho vybavenia. Tu sa neobišla bez výdatnej pomoci rodičov a sociálnej podpory štátu. Prítom ani táto pomoc jej neumožnila zakúpiť naraz kompletne vybavenie domácnosti. Do veľkých ťažkostí by sa dostala aj pri narodení dieťaťa alebo rôznych nečakaných udalostiach.

Podakovanie

Autor ďakuje (†) pánovi Jozefovi Semerádovi, prezývanému Jožo Češko z Bratislavy, Obchodnej ulice za venovanie náhodne nájdeného denníka neznámej mladej ženy, ktorý sa stal podkladom pre túto štúdiu.

Literatúra

ANONYM, 1914: Hanuš Konrád, c. k. dvorní dodavateľ v Mostě, Království české, výpis z hlavného cenníku, vlastní náklad, Most, 84 s.

- ANONYM, 1985: Historická statistická ročenka ČSSR. Praha, s. 204-207.
- BEZDĚKA, J. V., 1960a: Platy a mzdy na dobříšském panství 1831. Numismatické listy, **15**: 20 -23.
- BEZDĚKA, J. V., 1960b: Jaké příjmy měl dobříšský panský důchodní r. 1824. Numismatické listy, **15**: 107 – 108.
- EYBL, E., 2005: Von der Eule zum Euro – Eine nicht nur österreichische Geldgeschichte. Hermagoras Verein – Mohorjeva založba, Klagenfurt, Ljubljana, 364 s.
- HALLON, L., 2010. Sociálne postavenie úradníctva v rokoch 1939 - 1945 na príklade Tatra banky. II. Časť. Druhá svetová vojna, **5 (3)**: <http://www.druhasvetova.sk/OLD/view.php?>
- HERUCOVÁ, M., 1993: Prvá konská železnica v Uhorsku z Bratislavy do Trnavy 1840 – 1872, JM Press Vydavateľstvo, Bratislava, 65 s.
- JÍZDNÝ, M. & ŠTRAIT, J., 1992: Katalóg mincí Československa. Česká numismatická společnost, pobočka v Hradci Králové, Hradec Králové, 256 s.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, E., 1964: Přehled českého mincovnictví, a tabulky cen a mezd. Numismatická společnost československá, sdružení členů při Slezském muzeu v Opavě, 24 s. + 33 tab.
- PETRTÝL, J., 1958: Měnová krize z r. 1811 v odrazu cen potravin. Numismatické listy **13**: 139 – 145.
- POŠVÁŘ, J., 1971: Měnová reforma z r. 1857 (Převody a ceny). Numismatické listy, **26**: 13 – 20.
- PRUŽINSKÝ, M., 1944: Vyhláška ministra financí z dne 19. júla 1944 o obehu drobných mincí slovenské ražby a drobných papierových peňazí k 30. júnu 1944. Úradné noviny **26 (38)**: 873-874.
- SZWAGRZYK, J. A., 1990: Pieniądz na ziemiach polskich X – XX w. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdansk, Łódź, 564 s.
- TOK, V., 1980: K dejinám cien a miezd v Komárne v 17. – 19. storočí. Slovenská numizmatika, **6**: 219 – 240.
- ŠKVARO, A., MIŠÍKOVÁ, D. & SIMONIDESOVÁ, V., 2007: Pruské. Vydala obec Pruské, Pruské, 121 s., ISBN: 978-80-969655-8-8
- ŠUSTEK, Z., 2014: Měnová reforma v Československu v roku 1953 a jej hospodársko-politické pozadie. Pamäť národa, **10 (1)**: 3-29.
- VOIGTLAENDER, H., 1994: Löhne Preise in vier Jahrtausenden. Numismatische Gesellschaft Steyer e. V., Speyer, 136 s.

Personal budget of a young lady in Bratislava in the period 1944 – 1949: prices and structure of incomes and purchases – a case study

In the late 1980-s, diary of an unknown young lady living in Bratislava was found in an old paper collecting point. She carefully noted all her incomes and expenses. She was well educated. At least was absolvent of a middle school, but she might be also graduated, probably in economy or building industry. From October 1944 to April 1945 she probably worked in a factory in an unknown small town and was very well paid. From summer 1946 she was employed at a higher administration body in Bratislava, possibly in the building ministry.

Her notes allow analyzing her budget, structure of purchases, strategy of spending money in two turbulent periods and, to certain degree, also the price tendencies.

In the last war months she tended to spend all money, especially for clothing and jewels. It obviously reflected her skepticism to money. But, in contrast to it, the people preserved a considerable reliance to Slovak currency and were willing to sell even valuable jewels from gold or silver. Even until the last days before passing the front, the fresh food (sausages, collared pork) milk, vegetation) was available in

West Slovakia for reasonable prices. The notes in the diary also reflect the generally known increase of prices.

In the period 1946-1949 her income was numerically similar as before end of the war, but the prices were higher. The food offer in 1948-1949 was worse than in 1946 –1947 and in the all four post-war years it was considerably worse than in the last six war months. In that time she spent about 7 % of income for accommodation, 8 % for eating, 18 % for dressing, 12 % for gifts to her relatives or friends and particularly from 1948, after marriage, even 44 % for furniture for the future own home. In principle, her basic material and cultural needs were satisfied, but she was unable to economy the money or to buy more expensive things without help of relatives or social support. Thus, in unexpected situations her budget might be very vulnerable. When comparing with second half of 1940-s, the accessibility of many goods for the medium salary in 2014 is much higher, but there exist goods, especially traditional domestic products, which were cheaper in the late 1940-s.